ائل دیلی و ادبیاتی

۱۶

همکاران ثابت:

بهزاد بهزادی	سرپرست تحریریه
علیرضا صرافی	مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم
اسماعیل هادی	مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها
جواد دربندی	مسئول ادبیات آشیغی
محمدرضا کریمی	مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها
ائل اوغلو(صدیار وظیفه)	مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسوئزۆ)

ویراستار: م. رزاقی
حروف‌نگار: کاوس نصیری

بو سائیئین ایچینده‌کی‌لر

		صحیفه
یئـرلی سؤزلر	**محمود سینماز تاپان**	۱۳۱
آتالار سؤزو	**رضا کاظمی**	۱۳۳
آتالار سؤزو	**ثریا بخشی**	۱۳۷
بایاتـیلار(۴)	"""	۱۳۹
لایٚ لایٚ لار(۳)	"""	۱٤۱
«معجز»-ۆن سئچیلمیش اثرلرینده یئـیـه‌جک آدلاریٔ (۲)	**م.نقابی**	۱٤۳
آذربایجان قدیم فوْلکلوْر رقص‌لری(۳)	**کمال حسن اوْوْ**	۱٤۸
شیرین- بیرچک	**محمد رزاقی**	۱۵۳
نجف داستانیٔ	**علیرضا ذیحق**	۱۶۵
قدیم الیفبا اوٚیرتمه شیوه‌سی	**ابوالفضل ملکی زنجانی**	۱۷۳
گؤیرچین آدلاریٔ	"""	**۱۷۵**
آشیـق عزیز شهنازی‌دن بیر خاطیره	**صمد چایلیٔ**	۱۷۶
گؤیٚ مونجوق(۱)	**اوْروجعلی دوزنانی**	۱۷۹
کلمات ترکی در عربی(۱)	**حسین مسعودی**	۱۸۳
صیاد اوْغلو ایبراهیٔم	**رضا علی کریمی**	۱۸۸

یئرلی سؤزلر

محمود سینماز تاپان

عالی بیگلی کندی، چار اوْیماق ماحالیٔ

آدداماج addamac آدلاماج، اوْتایا کئچمک اوچون چایین اوْرتاسئنا یئغیْلان داشلار.

آغیزبوْغوز ağızboğuz لاپ دوْلو، آغزئناجان دوْلو.

اجه‌روْ əcəro دیشه، تزه گؤیه‌رن اوْت.

اکه əkə یئکه، یاشلیٔ، شیشکلیک سوْوان حئیوان. [اکه قوْچ، اکه قوْیون].

الغی اسیمک əlği əsimək تله‌سمک، چئرپئنماق.

اللـه‌شگه‌ن əlləşgən اللـه‌شن، چالیشان.

المه‌شیکəlməşik اؤزوْنو اوْیان-بویانا چالان.

انجه‌رəncər اوْتلوکؤیشه‌ن، خام اوْتلاناجاق.

انگه‌ز– اوْنگه‌ز əngəz – üngəz دئرسیز سؤز و اشیا.

اوْروْشürüş حالوائین چالئناندان سوْنرا لوْله‌لنمیش شکلی.

ایتلی– قوسلوitli-quslu قارنیٔ اوسته گؤتوْروْب سیلکه‌له‌مک، اوْزوْ و قارنیٔ یئره ساریٔ، گؤیه گؤتوْرمک.

ایرجئله‌irceİə ایربئله، اوْ بئله، اوْ حدده.

ایره‌لیک اوْلماق irəlik olmaq یئیه‌لیک اوْلماق، موْواظیب اوْلماق.

بارbar آغزئن سویو، بزاق

برکؤوbərköv چوْخ برک.

بلگه‌bəlgə چؤرکدن کسیلمیش بیر تیکه. [بیر بلگه چؤره‌ک یئدیم].

بوْیوندوروق یوْلداشیٔ (boyunduruq yoldaşı : قالارغیٔ، همیشه‌لیک یوْلداش.

پرهوْوْلاماق pərhovlamaq قاپتارماق، نهی ائتمک، ملامت ائتمک، پرهیزلمک.

پوْرانـئیماق poranımaq یاوْالانماق، دالیْلاماق، ضعیف‌لنمک.

تپیرتمه təpirtmə بدنده شیشی وْ آغرئیسئ اوْلان یئره باغلانان بیر نؤوْ خمیر.

تپیک: (təpik) : دام، تله، قورغو

تیمک timək عادت ائدن، خومار. [تیمک قوزو].

جئشنی گئتمک cеşni getmək تپیک یـئره دؤیۆب قـئیشقیرماق.

چئخماجا çıxmaca یارا، زیپیل، مئخچا.

خئیرداوا xırdava بیر نؤوْ ریتمیک سوْز وْ شئعر.

دارغئن darğın زیندان، دوستاق.

داغلوْوْ dağlov حئیوانا داغ قوْیماق اوْچوْن ایشله‌نن دمیر میله.

دورخوملو durxumlu دوروشوقلو، گوْزه یاخچئ گلن. [دورخوملو آت].

زنگک zəngək توْپوقدان دیزه‌جن اوْلان چوْبان جوْرابئ.

سمتیره‌مک səmtirəmək تیتره‌مک، اسمک.

شارا سالماق şara salmaq آشکار ائتمک، لوْوْ وئرمک، بارا قوْیماق.

قارانال qaranal نالسئز، آیاق یالئن آت، نالسئز آت.

کرگن: (kərgən) : اسکی ایللرده بیر دامدا یاشایان نئچه ائوْلی‌نین هر بیری.

گره‌ن وئرمک gərən vermək هوْجوم گتیرمک، حمله ائتمک.

یارئم آیاق yarım ayaq یارئمچئلئق. [اوْ سو شیرین یارئم آیاق قوْیئ].

یارئمئل yarımel چوْخ یـئکه یاماق.

یوْزداق yozdağ دردی توتوب دوغان حئیوان.

آتالار سؤزۆ

اردبیل ۇ هندهۏرینده

ترتیب ائدن: **رضا کاظمی**

تۏپلایانلار: **حسن فیضی، نوروزعلی فیضی، رضا کاظمی، محمود مهدوی، کاظم نظری بقا.**

ایت هۆرەر هۆرەر، اؤزینه قالار./ ایت هۆرەر هۆرەر، اؤزۆنه قالار.

ایتی جەریە قۏشماغ آساندی، پۏخین توتماخ چتیندی./ ایتی جەریە قۏشماق آساندئر، پۏخونو توتماق چتیندیر.

ایتین آلتیننان کئچ ایشۆن آشسئین./ ایتین آلتیندان کئچ ایشین آشسئین.

ایتین الین کسدوخ، قوردون ایاغئ اوزاندی./ ایتین الین کسدیک، قوردون آیاغئ اوزاندئ.

ایتین بالالارئ هر رهده اۏلسا دا، هۆرنده هامئسئنئین سسی بی اۏلار./ ایتین بالالارئ هر رنگده اۏلسا دا، هۆرنده هامئسئنئین سسی بیر اۏلار.

ایتین قوئروغون کسمخنن قۏیون اۏلماز./ ایتین قوئروغون کسمکله قۏیون اۏلماز.

ایتی وئردون سینسیدی، بو ایت ده اۏ ایتین جینسیدی./ ایتی وۏردون سینسیدی، بو ایت ده اۏ ایتین جینسیدیر.

ایت یۏیۏلدوخجا میندارلاشار./ ایت یۏیۏلدوقجا میندارلاشار.

ایری ساخلا داغئیتما.

ایز ائششەیئندی، فئل گلینین./ ایز ائششەیئندیر، فئعل گلینین.

ایستەهلینین یامانی هر بالدان شیرین اۏلار./ ایستکلینین یامانئ هر بالدان شیرین اۏلار.

ایش ایشی گؤرسه دئیۏ./ ایش ایشی گؤرستریر.

ایشۆن آشدی ، زهلۆن قاشدی./ ایشین آشدئ، زهلەن قاچدئ.

ایشۆن دۆز اۏلسون، دۆنیا سنه گؤز اۏلسون./ ایشین دۆز اۏلسون، دۆنیا سنه گؤز اۏلسون.

ایشیخلی جۆجه یومورتتادا بللەنر./ ایشئقلئ جۆجه یومورتادا بللەنر.

ایشیمیز تۆشۆب کوْر ملکین الینه./ ایشیمیز دۆشۆب کوْر ملکین الینه.

ایکی ایاغئین بی چارئغا تپیر./ ایکی آیاغئین بیر چارئغا تپیر.

اییدین آدی چئخئنجاخ، بوْینی سئنسا اوْنان یاخچئدی./ اییـدین آدئ چئخئنجاق، بوْینو سئنسا اوْندان یاخشئدئر.

ایلان اولدوز گؤرمئیینجخ جانی چئخماز./ ایلان اولدوز گؤرمەیینجه جانئ چئخماز.

ایلان توْرپاغی مادارنان ییەر./ ایلان توْرپاغئ مادارنان (آز – آز) ییەر.

ایلان وئران آییلار، دوْست وئران آییلماز./ ایلان وْران آییلار، دوْست وْران آیئلماز.

ایلانی سئید حمزه الینن توتئیۏ./ ایلانئ سئید حمزه الیله توتور.(سئید حمزه: اردبیلده بیر ایمامزادا.)

ایلانئین قذاسی توْرپاخدی، اوْنی ده قئزئرقانا- قئزئرقانا یئیۏ./ ایلانئین قذاسئ توْرپاقدئر، اوْنو دا قئزئرقانا – قئزئرقانا یئییر.

ایل تزەلنیر، عۆمرۆمۆز کؤهنەلیر.

ایلده بی بایرام، اوْ دا شوْرنان آیران./ ایلده بیر بایرام، اوْ دا شوْرلا آیران.

ایمانوئی بئله ساخلا سوْنسوزون مالی کیمی./ ایمانئینئ بئله ساخلا سوْنسوزون مالئ کیمی.

اینامما، اوتامما، آللامما./ ایناننما، اوتانما، آلدانما.

ایندی گلدۆن قوش حددینه./ ایندی گلدین قوش حددینه.

ائه‌غی ائلنده‌دی، گؤزی جیبینده./ آیاغئ ائلنده‌دیر، گؤزۆ جیبینده.

ب

بابا وار، یورد یوْخ.

بابلی بابئن تاپماسا گوٚلمز اوٚزوٚ./ بابلئ بابئن تاپماسا گوٚلمز اوٚزوٚ.

بازارا گیردوٚن گره جیبوٚیوٚن آغزئن آچئخ قوْیاسان./ بازارا گیردین گرک جیبینین آغزئن آچئق قوْیاسان.

بازارا گیردوٚن گؤزی قئپئق، سن ده اوْل گؤزی قئپئق./ بازارا گیردین گؤزۆ قئپئق، سن ده اوْل گؤزۆ قئپئق.

بازار یانسئن منه بیر دسمال قالسئن.

باش باشا سؤیکنمه‌سه، داش یئرینن اوْیناماز./ باش باشا سؤیکنمه‌سه، داش یئریندن اوْیناماز.

باش بدنین سولطانئیدی./ باش بدنین سولطانئیدئر.

باشماغ دؤیرم هر ائاغئن قابی اوْلام./ باشماق دئیلم هر آیاغئن قابئ اوْلام.

باشماغون داردی، سات قوتار./ باشماغئن داردئ، سات قورتار.

باشویی یاردئغئ داش اوْلا، آغزویی یاندئردئغی آش./ باشئنئ یاردئغئ داش اوْلا، آغزئنئ یاندئردئغئ آش.

باشئنا گلن باشماخچی اوْلار./ باشئنا گلن باشماقچئ اوْلار.

باغلادوغ آت آخئرئندا، گئتدی دوردی ائششه‌ئ آخئرئندا./ باغلادئق آت آخوررونـدا، گئتدی دوردو ائششک آخوروندا.

بالئغی بوْشدا، بالئخ دا بیلمه‌سه خالیخ بیلر./ بالئغئ بوْشلا، بالئق دا بیلمه‌سه خالیق بیلر.

بانلئیان بئچه‌نی سئئید یئیه ر./ بانلایان بئچه‌نی سئید یئیه‌ر.

باهالیٔخدا پوْخ یٔمه، آدون قالار پوْخ یٔیٔه ن./ باهالیٔقدا پوْخ یٔمه، آدیٔن قالار پوْخ یٔئیٔه‌ن.

بایٔقوشا دئدیلر خارابا چوْخدی، آباد؟ دئدی خارابا خارابدی، آباد دا خارابا قالاجاغ./ بایٔقوشا دئدیلر خارابا چوْخدو آباد؟ دئدی خارابا خارابدیر، آباد دا خارابا قالاجاق.

بئله باخئیٔ ائله بیل آج ائششه کاهیٔا باخئیٔ./ بئله باخیٔر ائله بیل آج ائششک کاهیٔیا باخیٔر.

بئله قیٔمامازدی قانئ قوْتورا درماندی./ بئله قیٔمامازدئ قانئ قوْتورا درماندیٔر.

بئلی کمرلییٔه بئل باغلاما.

بئنامئیس جانئم، دیژ جانئم./ بئناموس جانئم، دینج جانئم.

بخت آیٔناسئین کاس باسئب.

بختی یٔاتان آدامئین سالامئ دا آجیٔخلئیدی./ بختی یٔاتان آدامئین سالامئ دا آجیٔقلئیدیٔر.

بنده‌نین دایٔاغی آللاهدان ایره‌لیدی./ بنده‌نین دایٔاغئ آللاهدان ایره‌لیدیر.

بو دۆنیٔادا قمسیز اوْلماز، قمسیز آدام یٔا گیج اوْلار یٔا بیژ. بو دۆنیٔادا قمسیز اوْلماز، قمسیز آدام یٔا گیج اوْلار یٔا بیج.

بوساغا دیٔشیلر، بخت دیٔشیلمز.

بوْغازی اوْخخده نازیهدی، سو ایچنده گؤرسنئیٔ./ بوْغازئ اوْ قده‌ر نازیکدیر، سو ایچنده گؤرسنیر.

بوْغولان الین کوْر کؤتۆیٔه آتار.

بو گؤزدن اوْ گؤزه هارایٔ یٔوْخدی./ بو گؤزدن اوْ گؤزه هارایٔ یٔوْخدور.

بو گونون صاباحی دا وار.

آتالار سؤزوٚ

زنجان

توْپلايان: ثريا بخشی

– ننه‌م دوْغوب، دده‌م هوْوْلايـئیب.
– ننه‌م دوْغور، باجئم آغرئسئین چکیر.
– ننه‌م منه حالوٛا دئدی، اؤزوٚ دئدی، اؤزوٚ یئدی.
– ننه‌م منه کوْر دئییب، هر گلنی وئیر(وْور) دئییب.
– ننه‌ن قوربان قارپئز باشئنا. ننه منه قارپئز.
– ننه‌نین سوٚتوٚ، قارغئشئین قایـتارار.
– نوْختاسئز یایـئلئر(اوْتلائیر).
– نه آلتدا وٛار، نه اوٚسته، پارا حلبی کوٚرسوٚ اوٚسته.
– نه الدن قوْیور، نه یاردان دوْیور.
– نه اله یاتیر، نه وٛله.
– نه اوجو وٛار، نه بوجاغئ.
– نه اومورسان باجئنداn، باجئن اؤلوٚر آجئنداn.
– نه بالئن یئییره‌م، نه بالاسئن (بلاسئنئ) چکیرم.
– نه بیله‌یدیم یوخودا، سوسوزدو(سوسایـئیب‌دئر).
– نه تاس وٛاردئ، نه حامام، آروٛادا اوْینور کوْر بالام.
– نه چئینه‌ییب اوتمالئدئر، نه توٚپوٚروٚب آتمالئ.
– نه داشئ وٛار، نه قومو.
– نه دئییم، نه ائشیده‌سن.
– نه دین‌دن ال چکیر، نه دیناردان.
– نه سن گلنده، نه صفر آییئ‌نئین اوْن اوٚچوٚ.

– نه سن گله‌سن، نه ده صفر آیٚـیٔـنیٔن اوْناوٚچوٚ.

– نه غاییٚررام (قاییٚرارام) دریٚادا، چاغیٔریٔرام یٚاخیٔدیٔر (خیٔدیٔرنبی).

– نه قده‌ر چاریٔق اوْغورلاییٚـیٔرام، آیٚاغیٔم یٚالیٔندیٔ.

– نه قده‌ر قاچیٔر، قویٚروغو گؤلده.

– نه قده‌ر قاچیٔریٔق باشیٔمیٔز آچیٔق، آیٚاغلاریٔمیٔز یٚالیٔندیٔ.

– نه کوٚروٚشنه‌وٛی یٚیٔیٚیرم، نه جوٚتوٚوٛه گئدیره‌م.

– نه هیری قانـیٔر، نه نیری.

– نه یٚاتدیٔم، نه یٚوخو گؤرم.

– نه یٚاتـیٔم، نه یٚوخو گؤروٚم.

– نه یٚوْغوردوق، نه یٚاپدیٔق، حاضیٔرجا کؤکه تاپدیٔق.

– نه یٚـیٚیٚیرم اوْ حالوٛانیٔ، نه وٛیٔریرم اوْ فاتیحه‌نی.

– نیسیٚه، موٚفته‌نین قارداشیٔ دیٔر.

– نیٚـتین هارا، منزیلین اوْرا.

وٛ

– وٛار ائوٛی، کرم ائوٛی؛ یٚوْخ ائوٛی، وٛرم ائوٛی.

– وٛاردان ضرر گلمز.

– وٛیٔرمه نیسیٚه، گلمز کیسه‌یٚه.

– وٛیٔرن آشیٔ ایچرلر.

– وٛیٔرن ال آلان الین اوٚستوٚنده‌دی.

– وٛیٔره‌نین اوْغلو اوْلسون، آلانیٔن اوْغلو اؤلسوٚن.

– وٛیٔریسن شوْردان– موْردان، وٛوروررام اوْردان بوردان؛ یٚاغ وٛیٔر ایچیم، دیب‌دن بیچیم.

– وٛصییٚت یٚوٚنگوٚل‌لوٚک‌دوٚر.

– وٛوردو داشا، چیٔخدیٔ باشا.

– وٛورسا، سؤیٚسه، پیس‌لسه ده، اؤزگه‌دن ائل یٚاخشیٔ دیٔر.

بایاتیلار(۴)

زنجان

توْپلایان : ثریا بخشی

عزیزیم سن دیوارا
قدم قویْ نردیوانا
زر قدرین زرگر بیلر
نه بیلیر هر دیوانا؟!

چیخدیم آلما کوْلونا
باخدیم تبریز یوْلونا
اوْیاندا بیر یاریم وار
قوربان اوْلوم بوْیونا

بوردان اوزاق میانا
گوْل سوْنبوْله دایانا
نئجه‌سن چیخام گندم
قالاسان یانا- یانا

اوْغلان گئدر قوْیونا
قیزلار باخیر بوْیونا
قارشیدا بیر خام توْخلو
کسیر قارداش توْیونا

بوردان اوزاق میانا
گوْل سوْنبوْله دایانا
اوْخو بوْلبوْلوْم اوْخو
بلکه باختیم اوْیانا

آداخلییام آدینا
هئچ دوْشمه‌رم یادینا
من یادینا دوْشن‌ده
خودام چاتسین دادینا

بوردان اوزاق میانا
گوْل سوْنبوْله دایانا
اوْخو بوْلبوْلوْم اوْخو
بلکه یاریم اوْیانا

گئتدیم باغ آراسینا
باخدیم آیْ پاراسینا
قیزیل گوْل جرگه وُوروب
یار گیریب آراسینا

قاشلارئین آراسئینا   آیٛ دوْلدو دوٚشدوٚ چاٖیا
خال دوٖیدوٚر آراسئینا   اوٚزوٚن بنزه‌یٖیر آیٖا
من قوربان ، جانـئیم قوربان   جاوْان عؤمروٚم چوٚروٚدوٚ
اوٚره‌یٖین یٖاراسئینا   اوْتوز گوٚن ساٖیا – ساٖیا

داغلارئین لالاسئینا   بیر داش آتدئیم آلماٖیا
گؤزلرین آلاسئینا   آغاج اوٚسته قالماٖیا
آنالار قوربان اوْلسون   آللاه قـئیزیٔ یٖارادئیب
اؤز کؤرپه بالاسئینا   اوْغلان سوبایٛ قالماٖیا

داغلارئین آلچاغئینا   سوٖیو تؤکدوٚم آفتافاٖیا
یٖاغئیش یٖاغار داشئینا   دقیقه‌ده چیٔخدئیم قاپیٖیا
نامرده سؤزوٚن دئسن   ها گؤزله‌دیم یٖارئیم گله
بلا گلر باشئینا   آز قالدیٔ باغرئیم چاتداٖیا

آغ چارقادئین آغئینا   چیٔخدئیم بالا خاناٖیا
پول دوٚزوٚم قـئیراغئینا   باخدئیم سرباز خاناٖیا
وٛئریم قارداش آپارسئین   سربازلار مشق ائلیردی
آداخلئیم اوْتاغئینا   قوْرخدوم قارداش تانئیٖیا

لایْ لایْ لار(۳)

ثریا بخشی

لایْ لایْ دئمه‌سم اوْلماز
یـئرین سرمه‌سم اوْلماز
سنین قملی گوْنوْنده
قمین یـئمه‌سم اوْلماز

لایْ لایـئن چئخدیْ قمیش
یاز گلیبدیر ، چئخدیْ قـئش
بیر اوْستن ، بیری آلتدان
اینجی- اینجی چئخدیْ دیش

لایْ لایـئن اولدوز ، اولدوز
سایـئلماز گوْیده اولدوز
بوْیا باشا چاتـئنجا
یاتمادیْم گئجه گوْندوْز

لایْ لایـئن یوماق- یوماق
ائوْمیزه گلدی قوْناق
آتیْ اوْخشار بوْز آتا
نبی‌دیر باشدا پاپاق

لایْ لایْ باغلار چیچک‌سیز
فایداسیْ یوْخ چیچک‌سیز
گوْروْم بالام بوْیوْسوْن
قـئزئلجاسیْز ، چیچک‌سیز

لایْ لایـئن آلچاق- آلچاق
بالام بوْیوْدوْ آنجاق
اوْره‌یی دریالار تک
بوْیوْکدوْ، گوْیلوْ آلچاق

لایْ لایْ ایکی اکیزیم
سیزسیز جاندان عزیزیم
بیری گوْزه‌دن دورو
بیری چیچک‌دن تمیز

لایْ لایـئن اتک - اتک
قوش گلیب توْکدوْ للک
سنین‌چوْن آرزیلادیْ
دیمدییینده خوْش دیلک

لایٛ لایٛئنام گۆل چیچک
آلتئنا ساللام ایپک
سن‌دن یٛاتئب یٛوخلاماق
آناندان لایٛ لایٛ دئمک

لایٛ لایٛ بالام آخدئ سئل
صمدیمی آلدئ سئل
قارابالئق دریٛادا
جان وئرنده یٛاندئ ائل

لایٛ لایٛ بالام آخدئ سئل
«آرپا» جوْشدو ، آشدئ سئل
سئل سارانئ آپاردئ
آشئق دئدی یٛاندئ ائل

لایٛ لایٛ بالام‌سان بادام
کؤمه‌یٛین اوْلسون خودام
آغلایٛاندا قملی‌یٛم
سن گۆلنده من شادام

لایٛ لایٛ سنی تانئرام
سؤزلرینی قانئرام
یٛوخودا آه چکنده
من اوْد توتوب یٛانئرام

لایٛ لایٛ بالام گۆل بالام
اوْخودو بۆلبۆل بالام
یٛوْلداشلارئن گؤزله‌یٛیر
دور چئخ قاباغا بالام

لایٛ لایٛئنام یٛات بالام
گۆن ایله چئخ بات بالام
من آرزئما چاتمادئم
سن آرزئوٛا چات بالام

«معجز»-ۆن سئچیلمیش اثرلرینده

یئـیـه‌جک آدلاریٔ (۲)

م. نقابی

۳۶- **شیر بیرینج**: سـۆدلۆ آش. غ ا ص ۱۹۵، ۲۱۵، ۲۳۱. بهـروز ص ۹۳. شـیدا ص ۱۰، بریانی ص ۵۰.

۳۷- **شیر بیریش**: باخ شیر بیرینج. بهروز ص ۳۸-۴۰.

۳۸- **فیرنی**: سۆد وْ آش دۆیۆسۆندن بیشیریلن یۆنگۆل خؤرک.

بئیت: پیلوْوْ پوللو ائده‌ر مئیل، بو بیر قاعیده‌دیر.

فیرنی-ی شهد-ی شکر، پولسوزا بی فایده‌دیر. غ ا ص ۱۲۲. بهـروز ص ۲۸. شیدا ص ۵۴.

۳۹- **قاتوق**: یوْغورت.

بئیت: خلق ائـیله‌دین یاغ وْ پنیر، قاتوق یومورتا، سۆت خاما

من هانکیٔ‌سئینا پول وئریم، ائـیلییۆم تداروٚک آخشاما. بهروز ص ۳۸.

۴۰- **قارا دوْلما**: باخ، دوْلما.

بئیت: مین زحمتیله، اوْل قارا دوْلما گلیب اله- چوْخ ظۆلم ائدیر منـه، اوْنـو هـر کیم یارالی‌یه. بهروز ص ۲۸. شیدا ص ۵۴.

٤١- قایقاناق : (فا.خاگینه) یاغ یومورتا وْ شکرله بیشیریلن دادلیٔ یئمک. غ ا ص ۱۷۲. بهروز ص ۱۰۹.

٤٢- قایماخ: باخ. قایماق. غ ا ص ۱۷۲.

٤٣- قایماق: بیشیریلن جامئش سوْتوْنوْن اوْستونده قالئن اوْز باغلایان یاغ ماددەسی. بهروز ص ۸٦.

٤٤- قوروت: گیرده-گیرده ائدیلیب قورودولموش آغارتیٔ.

بئیت: قوروتو چوْخ قاتئیر توْکذبان آشا

نوْخودون آز سالئیر، گلمیری خوْشا. بهروز ص ١٦٨. شیدا ص ۱۷۱.

٤٥- قوْز حلواسیٔ: اون ایچینه قوْز ایچی وْورولوب دوْشابلا یوْغرولان حلوا. بهروز ص ۳۷.

٤٦- قوْغورما: یاغدا قوْورولموش ات پارچالاریٔ. غ ا ص ۲۳۹.

٤٧- قیٔیقاناخ: باخ. قایقاناق.

بئیت: اوْ گوْن کی وْاریدی دیرهم، یئیردیک قیٔیقاناخ باهم

دئیردین سن منه، روْستم شوْجاعت، ائیْ توْکذ باجیٔ. بهروز ص ۵۹، ٦٧، ۱۲٦، بریانی ۵۰.

٤٨- قیمه پیلوْ: نارئن ات وْ دوْیوْ قاریٔشیٔغیٔ مشهور یئمک. شیدا ص ۸۹.

٤٩- کباب: شیشه چکیلیب بیشن ات پارچالاریٔ. غ ا ص ۱۰٦، ۱۹۵، ۲۳٦، بهروز ص ۸٦، ١٦٩. شیدا ص ۱۰، ۳۳ ، ۳٦، ۲۱٤.

۵۰- کدو بوْرانیٔسیٔ: سولو قاباق یئمەیی. شیدا ص ۱۳۵.

۵۱- کفته: باخ کوْفته. بهروز ص ۸٦.

۵۲- کوْفته: ان چوْخ حیصەسی دوْیوْلوْ ات اوْلوب وْ لپه، دوْیوْ، یومورتا، آلونجارا، ادوْیه وْ ... وْورولاراق، گیرده شکیلده سودا بیشیریلن خوْرەک.

قطعه: چاشتییه پول‌لو یـئـیه‌ر کۆفته‌نی، قلیانئ چکر
خاب-ی شیرینه گئدر، باشئنا یۏرقانئ چکر
فۆقرانـئین پولو یۏخ مؤحنت-ی ایّامی چکر
چۆنکی پولدور کیشی‌نین قم گۆنۆ، قمخارئ داداش
جان کیمی باغرئوا باس دیرهم و دینارئ داداش

(چاشتی: قلیان آلتئ، صۆبحانه) غ ا ص ۱۰۶، ۱۲۲، ۱٤۷، ۱۷۲، ۱۹۵. بهروز ص ٦٥، ۱۱۲، ۱۲٦. شیدا ص ۱۰، ۳۳، ۱۸٤.

۵۳- کۆکه (kükə): (فا. کلوچه) بیر نؤو قائین گیرده بربـری، یـاغلئ، یـاوان و بیر چوْخ نؤوۆ اوْلان کؤکه. گۆنئ ماحالئندا چـوْخ معمولـدور. بهـروز ص ٤۵. شیدا ص ۱۸۸.

۵٤- کۆکی(küki): قـئزاردئلمئش یـئمک، اصـل مـادده‌سـی: سـؤۆزی(تـره)، یومورتا، اون و ادوْیه اوْلوب، داغ یاغدا قـئزاردئلان یـئمک. غ ا ص ۱۰٦، ۱۷۲. بهروز ص ۸٦، ۱٦۹. شیدا ص ۳۳. بریانی ص ۵۰.

۵۵- گیردو: جوْیز، گیرده‌کان، قوْز.

بئیت: گیردو، جوْیز و گیرده‌کان، قوْز، بیر ترازو آدئ وار
حتّا او «قوْز حلواسئ»نـئین لذتلی خوْش بیر دادئ وار. بهروز ص ۳۷.

۵٦- لبلبو: باخ، لبلبی.

بئیت: گدائیق ائـیله‌مک ایله، کیشی قنی اوْلماز
و لئیک تاجیر اوْلار «لبلبو» ساتان، سئیید! سعادت ص ۱۳.

۵۷- لبلبـــــی: (عوْثمـــا) قوْوْرولمـــوش نوْخـــود، شبـــستر لهجـــه‌ســـینده نئـیناغئ(neynağı) آدلانار. بهروز ص ۵۵. شیدا ص ۲۳.

۵۸- لوْیز(ləviz): لوْزی شکلینده سارئ رنگده شیرینی. شیدا ص ۱۷۳.

۵۹- مۆربىا: بیر چوْخ نؤوۆ اوْلان دادلیٔ.

بئیت: بو گۆنکۆ، دفتریمده، بیر حدیث-ی حئیرت افزا وار

قولاق وئر ساقییا، بو قیصه‌ده طعم-ی مۆربىا وار

سعادت ص ۹٦. بهروز ص ٦۰، ۱۱۱. شیدا ص ۷۲.

٦۰- مۆربىا-ی آلیٔ: آلیٔ مۆربىاسیٔ. بهروز ص ۲۸. شیدا ص ٥٤.

٦۱- یارما: بلغور، قایناديئلیب ال دیٔرمانـیٔندا چکیلن بوغدا.

بئیت: نییه یاراتدیٔ بیلمیره‌م، خودا سیٔچانیٔ، سیٔرچه‌نی

یـئـیه‌ر او، یارما- ریشته، بو کیشمیـشی، طبـرزه‌نـی. سـعادت ص ۳۵، ٤۰.
بهروز ص۱۲.

٦۲- یارما آشیٔ: گۆنئیٔ ماحالیٔندا تانـیٔنمیٔش بیر نؤوْ آش.

بئیت: قناعت ائـیله یارما آشیٔنا

چیٔخما «مورادووا» باشیٔنا. (راوی گلشن) بهروز ص ۱٥٤.

٦۳- یارما شیله‌سی: بیر نؤوْ یارما یـئمه‌یی. بهروز ص ۱۰۹.

٦٤- یـئددی لؤوۆن(yeddi lövün) گۆنش ایلی‌نین سوْن چرشنبه یـئمیش،
بادام، گیرده‌کان، فیٔندیٔق، خورما، سبزه، قورولو نوْخود وْ میٔیانپر قاریٔشیٔغیٔ آجیل.

قطعه: برای خاطیر نوْروز مکتبدن کنار اوْلدون

لیباس-ی تازه گئـیدین ائنیوْه میٔل-ی بهار اوْلدون

تناوۆل ائـیله‌دین یـئددی لؤوْینی بختییار اوْلدون

دم-ی فوْرصتدیر ائیٔ «گۆلچئهره» مئیٔل ائت هم مۆربىانیٔ

غ ا ص ۷٥. بهروز ص ۱٥۰، ۱٥۲. شیدا ص ۷۰.

ایضاحلار:

(عوْثما): عوْثمانلئجا، ایستانبول توْرکجه‌سی.

بریانی: ۱۳۳۲ده حسین بریانی طرفیندن تهراندا نشر اوْلونان «مرحوم میرزا علی معجزون سئچیلمیش اثرلری» ۷۸ص.

بهروز: ۱۳۵۷ده تهران‌دا اوْفسئت اوْلان وْ تبریزده ساتئلان «میرزا علی معجز شبستری –تازا تاپئلان شئعرلر» تبریز، نشر بهروز، ۲۰۱ص.

شیدا: ۱۳۵۸ده اوستاد یحیی شیدا طرفیندن تبریزده نشر اوْلونان «شبسترلی میرزه علی معجزوْن تازا وْ چاپ اوْلمامئش اثرلری» اوْچوْنجوْ جیلد،۲۲۹ ص.

غ.م.۱: ۱۳۱۴ده. غلام محمدلی(ششگلانی)طرفیندن تبریزده نشر اوْلونان «میرزه علی معجز» سئچیلمیش اثرلری. ۲۵۲ص.

غ.م.۲ : ۱۹۸۲ میلادی‌ده باکئ‌دا کیریل حرفلری ایله چاپ اوْلان «میرزه علی معجز– اثرلری» (یازئچئ نشریاتئ). ۳۵۰ ص.

م.س.: گویا ۱۳۳۸ده محمود سعادت طرفیندن تبریزده نشر اوْلونان «قسمت دوم، کلیات دیوان معجز»، ۱۰۴ص.

آذربایجان قدیم فۏلکلوْر رقص‌لری(۳)

کمال حسن اوْغ

کۆچۆره‌ن: پیام سرابلیْ

۳- موْجسسمه

بو رقص آذربایجانئین جنوب شهرلرینده (آستارا، لنکران، لئریک) چوْخ مشهور اوْلموشدور. رقصین کۆکلری سوْن درجه قدیم‌دیر. موْجسسمه سۆزۆنۆن بیر نئچه معناسیْ واْر.موْجسسمه عرب دیلینده هئیْکل دئمکدیر. بو سۆز رقصین قئیْر-ی عادی فوْرماسئنا داها چوْخ اویْغون گلدییی اوْچوْن همین آنلاییْش‌دان یارانما ائحتیمالیْ واْردئر.

رقص بیر نئچه دینامیک اساسن عئیْنی جوْر حرکتلردن وْ قئیْر-ی موْعیْن وْضعییْتلردن عیبارتدیر. بوردا رقاص موْعیّن بیر موْددت عرضینده هئیْکل کیمی دوْنوب قالار.

رقص نئجه گئدیر؟ تله‌سمه‌دن آغئر- آغئر «موْجسسمه» موسیقیسی چالئنئر. اوْینایان دۏوْره وْورور. اللری وْ چییئن‌لری ایله موْختلیف حرکتلر ائدیر. بیردن موسیقی کسیلیر. اوْیناییان همین آندا اوْلدوغو وْضعییْت‌ده دوْنوب قالئر. اگر اوْ تاماشاچیْلاریْ گوْلدوْرمک ایسته‌سه قریبه بیر وْضعییْت‌ده قالماغا چالئشئر. یوْخ اگر یاخشیْ گۆروْنمک ایسته‌ییرسه اوْندا طبیعی کی، یاخشیْ وْضعییْتده دوْنور ایکی- اوْچ ثانیه بئله‌جه دایانئر. اگر اوْ ال وْئریش‌سیز وْضعییْتده قالئرسا، توتاق کی، بیر آیاغیْ اوْسته دوروب اوْ بیری آیاغئنیْ یئردن اوْزوْبسه اوْندا موسیقی‌چی گوْلمک اوْچوْن قصددن اوْ یئیْخیْلانا قدەر سوْکوتو اوزادئر. اوْندان سوْنرا موسیقی چیلر

آغیر-آغیر یئنی‌دن چالماغا باشلاییرلار. رقاص دا چیین‌لرینی اوینادراق یاواشجا ریتمیک شکیلده دوروب رقص ائتمه‌یه باشلاییر.

«موجسمه‌نی» عادتن بیر نفر اوینایئر اونو باشقا رقاصلار عوض ائده بیلرلر.

بو یالنیز کیشی رقصی‌دیر. قادینلار بونو اوینامیرلار.

«موجسمه‌نی» هئچ بیر معنا و مضمون گودمه‌دن ساده‌جه اولاراق رقص کیمی ایفا ائتمک اولار. لاکین ایفاچیلار اونا اویون و پانتومیم عونصورلری داخیل ائتمیشلر.

آستارادا XX (۲۰) عصرین اولینده موجسمه‌نین اساس ایفاچیسئ مشهور خالق مضحکه‌چیسی «خودادات» ایدی. بو رقص‌ده او تویوغو قووان تولکونو تصویر ائدیردی.

بو یاخین کئچمیشده لنکراندا موجسمه رقصینین نیسبتن مووضولو فورمالاری مئیدانا گلمیشدیر. هوسکار هونرمندلر لنکرائین بیر چوخ کندلرینده هله ایندیده اونودولمامئیش تام صحنه اوینامئشدئلار. بو صحنه‌نی موجسمه اوسلوبوندا داها دوغروسو شئعرلرله گنج هوسکار داش دمیر ممداو حاضیرلامئشدئر.

اصلینده بو فولکلور سبکینده ایلک آذربایجان بالئتی‌دیر. آشاغئدا بو قورولوش اساسئندا ترتیب ائدیلمیش سئناریو تقدیم اولونور.

سئناریو: صحنه‌ده ۸-۷ نفر کندلی ایشله‌ییر؛ کیمی یئر قازئر کیمی تورپاق داشئیئر؛ هامئ ایش گورور. اللرینده هئچ نه یوخدور؛ گئیئم شرطی. ایش پانتومیم شکلینده‌دیر. دایم «موجسمه» موسیقی‌سی چالئنئر (باشقا آغیر بیر موسیقی‌ده اولا بیلر).

نظارتچی الینده قـامچیٔ ایـشلەیٔنلـرین آراسـئندا گزیـر. پـیس ایـشلەیٔنلـری دؤیٔمکله قوْرخوداراق آرا بیر الیندەکی قامچیٔنیٔ یٔئللەدیر. بیـر کیـسەنـی چتینلیکلـه چییٔنینده آپاران کندلی یٔـئخیٔلیر. نظارتچی اوْنـا طـرف قاچـیٔب قـامچیٔنیٔ قالـدیٔریٔر. لاکین باشقا بیر کندلی اوْنون الینی توتور. نظارتچی تعججوٚبله چئوٚریلیر. بو کیمدیر بئلـه جـسارت ائـدیر؟ موسـیقی کـسیلیر. سـوٚکوت. هـامیٔ، نظـارتچی قـامچیٔنیٔ قالدیٔردیٔغیٔ، ایکینجی کندلی اوْنون قارشیٔسیٔندا اییٔلـدیٔیی، بعـضیلـری قوْرخمـوش، بعضیلری ایسه قضبلی بیر وٚضعیيتده دوْنوب قالـیٔر. سوٚکوت بیر نئچـه ثانییٔـه داوٚام ائدیر. ناغارادا یٔاوٚاشجا ۲ ریتم چالیٔنـیٔر. هامیٔ همین وٚضعیيتده ریتمه اویٔغون چؤکوٚر (هر ریتم ۲ دفه) یٔـئری گلمیـشکن دئـیٔەک کـی بئلـه «جانلانمـا» اوٚصـولونو هـر سوٚکوتدان سوْنرا ائتمک لازیٔمدیٔر.

بو ایکی ریتمدن سوْنرا موسیقی داوٚام ائدیر. اوْلجه یٔاوٚاش سوْنرا گئت- گئده یٔـئیٔینلشیر. حادیثه داوٚام ائدیر. نظارتچی یٔاوٚاش- یٔاوٚاش کندلینین اوٚستوٚنه یٔئرییٔـیر. کندلی دال - دالیٔ چکیلیر وٚ بیردن دؤنوٚب عکـس طرفـه قـاچیٔر. نظـارتچی اوْنـون دالیٔنجا دوٚشوٚر وٚ صحنەیە گیرن کتخودا ایله توتوشور. ایکیسی ده یٔـئخیٔلیر. کتخـودا کؤک، توْسقون وٚ آغیٔر ترپنندیر. اوْ قالخیٔب نظـارتچینی یٔوموروقلایٔـیر. نظـارتچی آلچالمیٔش حالدا اییٔلیر وٚ یٔالوٚاریٔر کی، قضبلنمەسین. کتخـودا شـستله الینـی اوْنـون چییٔنینه قوْیٔور. نظارتچی وٚار قوٚوٚه ایله ایشلەیٔن کندلیلری گؤستریر کتخودا بیر- بیر اوْنلاریٔن یٔانـیٔندان کئچیـر. کیمینـین چییٔنینـه دؤیٔـور. کیمینـی ایـسه بارمـاغیٔ ایلـه هدەلەیٔیر. هامیٔ چالیٔشیٔر. سوْنرا اوْنلاریٔن بیرینی یٔانـیٔنا چاغیٔریٔر. کندلی ایطاعتله اوْنا یٔاخیٔنلاشیٔر. کتخودا الینی اوْنون قوْیٔنونا سالیٔر. سوٚکوت. هامیٔ دوْنوب قالـیٔر. کنـدلی قوْرخموش حالدا اییٔلدیٔیی، کتخودا اوْغرو کیمی الینی اوْنون قوْیٔنونا سالدیٔغیٔ، قـالان کندلیلر بو صحنەنی سئیٔر ائتدیٔیی وٚضعیيتده موسیقی سسلەنیر. کتخودا کنـدلینـین

قوْیْنوندان چؤرک چیْخاریْب دیشله‌یْیر سوْنرا باشقا بیر کندلینی چاغیْریْب الینی اوْنون توْرباسیْنا سالیْر اوْرادان خییْار (باشقا شئیْ ده اوْلا بیلر) چیْخاریْب یْـئیْیر. نظـارتچی دیزی اوْسته چؤکوْب اللرینی دؤشه‌مه‌یْه سؤیْکه‌یْیر. کتخودا اوْنون بئلینده اوْتـوروب یْـئیْیر. هامیْ ایشله‌یْیر. بیردن کتخودانـیْن تیکـه‌سـی قالـیْر بوْغازیْنـدا. اوْ قـالخیْر اؤسکوْرمه‌یْه باشلاییْر. نظارتچی قوْرخا– قوْرخا اوْنون کوْره‌یْینه وْورور. سـوْکوت. هامیْ حرکتسیز دوروب. کتخودانـیْن گؤزلری بره‌لیـب نظـارتچی اوْنـون کـوْره‌یْینـه وْورور. کندلیلر گوْلوْمسه‌یْیب باخیْرلار. یْـئنی‌دن موسیقی چالیْنـیْر. کتخودا تیکه‌سینی اودور. راضیْ حالدا قارنـیْنیْ تومارلاییْاراق اوْیْنایْیر. نظـارتچی‌ده تـولا کیمـی اوْنـون اطرافیْندا اوْیْنایْیر. کنـدلیلر ال چـالیْرلار. بیـردن اوْنـلاردان بیـری جـسارت ائـدیب کتخودایْا یْاخیْنلاشیْر وْ اوْیْناماغا باشلاییْر. کتخـودا اوْنـو اوْلجـه گؤرمـوْر، گؤرنـده قضبین‌دن گؤزوْ کلله‌سینه چیْخیْر. عادی کندلی نه جسارتده حیشمتلی کتخودا ایلـه بیرلیکده اوْیْنایْیر؟ سوْکوت. هامیْ حرکتـسیزدیر قـضب‌لنمـیش وْ حئیْـرت‌لنمـیش کتخودا ... ایبلیس کیمی گوْلن نظارتچی ... قوْرخموش کندلی وْ اینتیظارلا باخـان کندلیلر. موسیقی داوْام ائدیر. کتخودا کندلینین دالیْنجا دوْشوْر. هامیْ قاچیْب داغیْلیْر. کتخودا بیلمیرکی هانسیْ‌نیْن دالیْنجا دوْشسوْن.

کندلی‌لر ایندی قوْرخودان چوْخ، کتخودانیْ جین‌لده‌رک قاچیْرلار. اوْ نهایْـت یْوْرولور، سندیرله‌یْه‌رک یْئره اوزانـیْر یْئری ناراحاتدیْر. نظارتچی‌نی چاغیْریْر کی، گل اوزان باشیْمیْن آلتـیْنا. نظارتچی اوْزوْ اوْسته باشـیْ تماشـاچیْیْا طـرف کتخـودا ایـسه باشیْنیْ اوْنون بئلینه قوْیْموش وْ اوْزوْنوْ گؤیْه توتموش حالـدا اوزانیْـرلار. اوْ اوْزوْنـوْ دسماللا اؤرتوْب هامیْ ایشله‌مه‌یْه باشلاییْر.

کتخودا ایله نظارتچی یْوخویْا گئدیرلر. کندلی‌لر اوْنلارا بـاخیْرلار سـوْنرا بیـر یْئره یْـئغیْلیْب مصلحت‌له‌شیرلر. بیری صحنه‌نین آرخاسیْنا کئچیـر. اوْ بیـری‌لـر ایـسه

گیزلی‌جه یاتانلارا یاخئنلاشیرلار. صحنه‌دن چیخان کندلی الینده سبد گلیر. کندلی‌لر سبدی یاتان کتخودائین باشئنا کئچیریرلر. او قورخموش حالدا یئریندن سئچراییر. سوکوت. باشئندا سبد. قورخموش و هئچ نه باشا دوشمه‌ین کتخودا … شیرین-شیرین یاتان نظارتچی. و هده‌له‌ییجی طرزده اونلارئ دوره‌یه آلمئش کندلی‌لر. یئنی‌دن موسیقی باشلانئر. هامئ حرکته گلیر. کتخودا اؤزونو ایتیره‌رک صحنه‌ده اورا بورا قاچیر. کندلی‌لر قهقهه ایله اونو او یان بو یانا ایته‌له‌ییرلر. کتخودا یاتمئش نظارتچی‌یه ایلیشیر. او اؤزونو ایتیرمیش حالدا یئریندن سئچرائیر. بیلمیر نه ائله‌سین. کندلی‌لر اونلارئ صحنه آرخاسئنا قوورلار. نظارتچی کندلی‌لری ایناندئرماق ایسته‌ییرکی او اونلارئن طرفینده‌دیر. حتّا کتخودانئ دا وورور. لاکین کندلی‌لر اونو دا قوورلار.

سئوینمیش کندلی‌لر قائیدئب گلیرلر و سئوینجله اویناماغا باشلائیرلار. سوکوت. هامئ شادلانمئش اوینایان وضعیتده دونوب قالئر. بو قلبه‌دیر. پرده باغلانئر.

- **بعضی مصلحت‌لر**. سوکوتدان باشقا همیشه عئینی موسیقی چالئنئر. بوتون حرکت‌لر دینامیک، شن حتّا دراماتیک وضعیت‌لرده بئله گولونج شکیلده اولور. بو خالق طنزیدیر. بوتون حرکت‌لری، ایشی ده، هر شئی رقص واسیطه‌لری ایله، رقص حرکتلری ایله گؤسترمک داها یاخشئدئر. یالنئز سون رقصدن باشقا بو سئوینج قلبه رقصیدیر. اونو ایمکان داخیلینده گؤزل مهارتله اویناماق لازئمدئر. بوتون حرکت‌لر واحید دراماتورگییا بیر حادیثه ایله باغلانمالئ و واحید بیر اوسلوبدا داوام ائتمه‌لیدیر.

شیرین – بیرچک

ناغیل: شیرین وْ بیرچک

ناغیل یازان: محمد رزاقی- زنگان

ناغیل اوْخویان: آشیق مسلم عسگری

ناغیل یئری: زنگان

یازما تاریخی: ۱۳۸۲/۴/۲

ناوار وئرن[1] : اسلام مرادلو

کئچن زامانلاردا ابهر چاییئندا شیرین آدیئندا بیر آشیئق وار ایدی. دماوند منطقه‌سینده ده بیرچک آدئندا بیر قیئز عهد ائلییب هر کس بونو ساز وْ سوْز ایلن باغلاسا اوْ آدامنان توْیْ ائله‌سین. هر طرفه ائعلان ائیله‌میشدی. هر یاندان آشیئق گلیب بیرچک هامئسئنئ باغلاییب زیندانا سالمئشدئ.

بو منطقه‌ده نریمان بیْ وار. چوْخ گوْیلوْ ایستیر بیرچگینن توْیْ ائله‌سین آنجاق آشیئقلیئق بیلمیر. نریمان بیْ ائشیتدی ابهر چاییئندا بیر اوستاد آشیئق شیرین وار. ایسته‌دی اوْ آشیئغئ گتیره اوْز یئرینه بیرچگیلن دئییشه. بیر نوْکری وار ایدی بابا بایرام آدیئندا. بیر نامه یازیب بابا بایراما وئردی. نامه‌ده یازئلمیئشدئ«شیرین! ۳۹ آشیئق بت‌پرست بیرچگین زینداتیئنداديئر. هر نه نوْع اوْلسا گلن بونلارئ خیلاص ائیله‌یه‌سن». بابا بایرام یوْلا دوْشوْب گلیب چاتدئ آشیئق شیرینین ائوینه. آشیئق شیرین توْوْبه ائله‌میشدی. ایستیردی کربلایه زیارته گئتسین. نامه‌نی آلیب اوْخودو، قضایانئ بیلدی. بابا بایراما دئدی بیرچگیلن منیم سیننیم توتمور. سوْنرا من توْوْبه ائله‌میشم. بابا بایرام چوْخ یالوار- یاخار ائله‌ییب. شیرین بیر ایستیخاره ائله‌دی. ایستیخاره خوْش گلدی. دوروب بیرلیکده موْجتهیدین یانئنا گلدیلر ایجازه آلالار.

---

[1] بو داستان تقریبن ۱۳۵۵ ایلینده کاسئت ناوارلارادا اوْخونوب ضبط اوْلونوب وْ ایندی ناواردان یازئیا آلئیئر.

موْللا گؤردۆ شیرین گلیر آمما یانیندا بیر آدام واْر. دئدی نه اوْلدو شیرین سن کی تؤوْبه ائله‌میشدین؟ شیرین جریانی دانیشیب دئدی سن ایجازه وئرسن گئده‌رم یوْخسا گئتمه‌رم. موْللا، شیرین گلمه‌میشدن قوْران اوْخوردو. دئدی ائر من اوْخویان سوره‌نی دئسن گئده بیلرسن. ائر بیلمه‌سن سنین تؤوْبن قبول اوْلماز. شیرین آشیب گؤرک نه دئییر:

بو گۆن بیر موْجتهید گؤردۆم کلام–و الله الینده‌یدی

اوْخوردو سوره یاسین یسب–و الله دیلینده‌یدی

(یسبح الله)

موْللا دئدی ایندی سؤزۆن جاواْبینی ائشیت:

قیل نامازین ذیکرین ائیله بیر آللاها شۆکرۆن ائیله

شیرین گئتمک فیکرین ائیله گلمک آللاه الینده‌یدی

شیرین آشیب موْللانین جاواْبین وئرسین:

اوْخورام الیف–ی سۆننت اوْ حقدن چکره‌م مییننت

اوْ سککیز قاپیلی جننت کیلیدی شاه الینده‌یدی

ائده‌م بخشیش عطالردن علی‌المرتضی حافیظ

جمی روز–ی جزالردن اوْ گۆنده سن خوداحافیظ

شیرین موْللادان آیریلیب ائوه گلدیلر. ائوْدن ده خوداحافیظ ائله‌ییب یوْلا دۆشدۆلر. بیر منطقه‌یه یئتیشدیلر. مئییت نامازی قیلیردیلار، بونلاردا قوْشولوب نامازی قیلدیلار. جماعت موْللایا دئدیلر بو آشیق دا نامازدا شیرکتی واْر ایدی. موْللا نامازی یئنی‌دن جاماعاتا قیلدیردی. دئدی هر نامازدا آشیق شیرکت ائله‌سه ناماز باطیل اوْلار. آشیق شیرین موْللایا دئدی: ائر بو اوْلۆنۆ دانیشدیردین هئچ. یوْخسا

آبرونو آپارارام. موْللا دئدی: اؤلوْ دیریلمز. آشیـق شـیرین دئـدی: ائیـر مـن اؤلوْنـوْ دائیشدئرسام نه؟ ایندی گؤرک شیرین اؤلوْیه نه دئییر:

آدم اوْغلو آدئن مرهب ییل اسر تؤکوْلر یارپاق
آیاق آلتدا قالان توْپراق گلیر باشدان آشار بیر گوْن[1]

آدم اوْغلو اوْل خبردار گؤر باشیوْا نه‌لر گلیب
اؤلنده باشئن اوْستوْنه یاد بیگانه‌لر گلیر

بو سؤزلردن اؤلوْ الین کفندن چئخاردئب شیرینین بیله‌ییندن یاپیشدئ. هامئ قاچاغا دوْشدوْلر. موْللا دالدان باخئردئ.

آدم اوْغلو یوْلون ایراق داش یارئلار چئخار بولاق
قییامته گؤندر چیراق یامان قارانقوللار گلیر
آدم اوْغلو الین بوْشدو عملین سنه یوْلداشدئ
آلتین توْپراق اوْستوْن داشدئ یانار هئیبتینن گلیر

اؤلوْ دئدی ائیْ آشئق شیرین منیم بوْتوْن بدنیم گوْناهدان یانئردئ آمما تـانرئ سـنه خاطیر منیم گوْناهئمدان کئچدی. جاماعـات بـو جریـانئ گـؤروْب آشـیق شـیرینین دؤوْره‌سینه دوْلاندیـلار. نئچه گوْن قوْناق قالدئلار. سوْنرا دوروب دوْشـدوْلر یـوْلا. بیرچک خانئم شیکارا چئخمئشدئ. شیرین وْ بابا بایرام دماوْنـدین یاخئنلئغئنـدا بیـر بولاغئن یانئنـدا اوْتـوردولار. شـیرین سوسوزموشـدو بابـا بایرامـا دئـدی: گئـت اوْ قئزلاردان بیر آز سو آل گتیر. قئزلار دئدیلر: ائر بیزه سؤز اوْخوساز سـو وئـره‌ریـک. ایندی گؤرک شیرین بو قئزلارا نه اوْخوئور:

بئش گؤزه‌ل گؤرموْشم بولاق باشئندا کیم‌سیز ائللرینه قوْربان اوْلدوغوم
اوْروس، ائرمنی ده بو نیجابتده دانئیش دیللرینه قوْربان اوْلدوغوم

2 بیر گوْن باشدان آشار گلیر.

قیـزلار آشیٖق شیرینه گۆلدۆلر. شیرین گؤر نه جاواٛب وئریر.

منه ده گۆلمۆیۆن باشیٛ لوٛولولار صوٛراحی گردنلی، زوٛلفوٛ توٛولولار

ائرمنی بچه‌سی اصلی کوٛولولار دانیـش دیللرینه قوٛربان اوٛلدوغوم

قوٛجا آشیٖغین سؤزوٛ جاواٛنلارا خوٛش گلیر. بیرچک خانیٖم بوٛیٛنوندا بوٛت آسمیٖشدیٛ.

گل اوٛل موٛسلمان، گل اوٛلما کافر نئجه ترک ائیله‌یٖم مذهب-ی جعفر

گؤتوٛر نیقابیٖوٛیٛ خوٛرشید-ی خاوٛر گؤروٛم جمالیٖوٛیٛ قوٛربان اوٛلدوغوم

شیرین سو آلیٖب ایچدی. سوٛنرا بابا بایٛراملا نریمان به‌یٛین ائوٛینه گلـدیلر. بابـا بـایٛرام گلدی بیرچک خانیٖمیٖن عیمارتینه. بیرچگه خبر وئردیلـر بیـر آشیـٖق گلیـب سـنلن دئیٖیشسین.

بیرچک خانیـٖم:

باشیـٖنا دوٛندوٛیوٛم ائیٛ جاواٛن آشیٖق منه سؤیٛله گؤروٛم هاردان گلیبسن

دوٛلانـیٖم باشیـٖواٛ، من اوٛلوم قوٛربان منه سؤیٛله گؤروٛم هاردان گلیبسن

آنجاق بابا بایٛرام اوٛز دانیٖشدیٖغیٖن بیلمه‌یٛیب بیرچک خانیـٖما دئدی: گـل یٛـری سـال یٛاتاق.

بیرچک خانیٖم:

یـٛئتیک اوٛلدوم سنین زیروٛ زبرین عقل-ی معرفتدن یٛوٛخدور خبرین

بیرچک دئیٛیر دوررام ازه‌رم سرین منه سؤیٛله گؤروٛم هاردان گلیبسن

اوستادیٖوٛیٛ گؤردوٛم هیرسی یٛاماندیٛ جان آلماغا هئچ دئمه‌یٛیب آماندیٛ

یـٛئتیک اوٛلدوم گؤردوٛم یٛوٛکوٛ ساماندیٛ منه ده[3] گؤوٛهردن کاندان گلیبسن

بابا بایٛرام دئدی: منلن گلن آشیٖق ابهر چایٛلیٛدیٛ.

بیرچک خانیـٖم:

---

[3] فیکر ائله دیم گؤوٛهردن کاندان گلیبسن.

من نئینیرم ابهریوی چایئوی   الیوه وئردیررم حق سایئوی
هاردا قویدون اوستادئوی تایئوی   منه سؤیله گؤروم هاردان گلیبسن

بابا بایرام بیرچکین سؤزلرینه جاواب تاپمادئ. قیزلار بابا بایرامین قوللارئین باغلائیب بیر کیسه‌نین ایچینه سالدئلار سونرا اینه- بیزلـه بابا بایرامین جانئنا دوشدولر. کیسه‌نی گتیریب نریمان بِه‌یین قاپیسئنا آسدئلار. نریمان بیٔ کیسه‌نی اندیریب بابا بایرامئ اوستو قانلئ گؤردو. آشئق شیرین بو حالدا یوخو گؤزلرینه گلیب مولّا علی‌نی گؤردو. مولّا دئدی: شیرین سن بیرچگی باغلارسان.

شیرین یوخودان دوروب. ایندی نریمان بِه‌یه ایستیر سؤز اوخوسون.

سنه دئییم نریمان بیٔ   من آغام علی‌نی گؤردوم
سنه قوربان منیم جانئم   من آغام علی‌نی گؤردوم
دولدولو گؤردوم ساغئندا   سئیر ائدر جنّت باغئندا
موسا ایلن تور داغئندا   من آغام علی‌نی گؤردوم
یول اوسته واردیر اوباسئ   چئینینه سالئب عاباسئن
حسن حسینین آتاسئ   من آغام علی‌نی گؤردوم

سحر اولدو؛ گلیب بیرچه‌یه خبر وئردیلر. هر ایکیسی مئیدانـدا اؤز یئرلرینده اوتوردولار. میرزه‌لر ده اؤز یئرلرینده. بیرچک آلئب گؤرک شیرینه نه دئییر:

بیرچک:

او یانلئسان، بو یانلئسان   تبریز، آذربایجانلئسان
خبر آلماق عئیب اولماسئن   گؤروم هانسئ مکانلئسان

شیرین:

ابهر چایئندا من وارام   آذربایجاندا آشکارام
مطاعئن وار خریدارام   گؤهرم، کانئ نئیلرسن

بیرچک:

قوْجا گؤزلرین اوْیارام ئیرینه قانقال قوْیارام
قوْناق اوْلماسان سوْیارام قوْناق‌سان ترجوٚمانلیٔ‌سان

شیرین:

سوْیمادئین قوْرخدون اوٚشوٚیم یوْل اهلی خیرقه پوشی‌یم
گئجه یاسدئیق یولداشئییام گوٚندوٚز مئهمانئیم ائیلرسن

بیرچک:

سنه دئییم آشئیق شیرین دی دور مئیدانا گل گل گل
گؤرموٚشم چوْخلو دؤیوٚشوٚ منیم مئیدانا دور گل گل

شیرین:

دان یئللری اسه‌جکدیر صبریم منیم کسه‌جکدیر
نر مایه‌نیٔ دوتاجاقدئیر منیم مئیدانا دور گل گل

بیرچک:

اینجه‌رم باغرئین اینجه‌رم[٤] دوٚشمن گؤزوٚنده خنجرم
گله‌رم سنی سانجارام منم بیر افعی-ی شاهمار

شیرین:

من شیرینم گلدیم کاندان ال گؤتوٚردوٚم خانیماندان
حؤکموٚم واردیر سوٚلئیماندان افسونومدا یاتار مارلار

بیرچک:

آشیـق اوْلان آل ائیله‌مز الیف قددیم دال ائیله‌مز
یوٚز مین قوْشون کار ائیله‌مز منم بیر قلعه-ی خئیبر

---

[4] اینجمک: یارماق.

شیرین:
اوْخورام سوره–ی یاسین   چاغیـررام قنبر آغاسئن
یـئخارام خئیبر قالاسئن   پولاددان شئشپریم پرپر
بیرچک:
گل‌گل عاریف‌سندن‌خبرآلایئـم   نه‌گوْن کئچدی کارئن طرحی چکیلدی
کیم‌توْخمونوگتدی، کیم افشان‌ائتدی   کیم‌سویۇن‌سووۇاردئ مرزی چکیلدی
شیرین:
یکشنبه‌گۆنۆنده‌بیرخوْش‌ساعاتدا   اوْگۆن‌کئچدی کارئن طرحی تۆکۆلدۆ
جبرئیل گتدی، آدم افشان ائتدی علی سووۇاردئ سو، مرزی چکیلدی
بیرچک:
اوْ کیم ایدی قوْوا– قوْوا گتیردیلر   گتیریبان هارادا ایتیردیلر
اوْ نه ایدی گلمه‌میش گتیردیلر   اوْکیمدی‌باشدان‌ایککی‌چکیلدی
شیرین:
زکریّانئ قوْوْب گتیردیلر   گتیریبان اوْرادا ایتیردیلر
اوْ ارره‌دی گلمه‌میش گتیردیلر   زکریّا باشدان ایککی چکیلدی
بیرچک:
کیملر دانـئشدئ آتاسئیلا یالان   کیم ایدی قویۇدا داش اۆسته قالان
کیمیدی جمشیدی تختیندن سالان   کیمیدی حلبده داره چکیلدی
شیرین:
یعقوب اوشاقلارئ دانـئشئب یالان   یوسف‌دی قویۇدا داش اۆسته قالان
علی‌دی جمشیدی تختیندن سالان   منصوردو حلبده داره چکیلدی

سؤز تمام. هر کس اؤز ائوینه گئدیب. بیرچک جاوان آشیقلاریٔ اؤز گؤزه‌للیئی ایله باغلاردیٔ. بیرچک حاماما گئدیب اؤزوٚنه آرایئش ائدیب محله‌یه چیئخدیٔ. شیرین بیرچگی گؤروٚب، گؤرک نه دئیه‌جک:

حامامدان چیٔخان گؤزه‌للر حامام سیزه صاحات اوْلسون
بیر بوسا وئر آغ اوٚزوٚندن قوْی بیر جانیم راحات اوْلسون
خیال- خیالا وارمارام اوٚزگه خیالا وارمارام
سندن اوٚزگه یار آلمارام کلام-و الله-ـا آند اوْلسون
یئری بیر ائرمنی خاچی آغ اوٚزوٚندن آللام ماچیٔ
هر بیر یاندا اوْن دؤرت ساچیٔ آت دال گردنده بند اوْلسون

بیرچک یالواردیٔ: شیرین سن آللاه توْوهین ائیله‌مه. سؤز تمام. صاباح مئیدان سولاندیٔ هر کس اؤز یئرینده اوْتوروب دئییشمه باشلاندیٔ.

بیرچک:

گل گل عاریف سندن خبر آلاییم سؤیله گؤروٚم آشیق نه‌لر اوْلوبدور
اوْ کیم‌ایدی‌ناحق‌قانیٔن تؤکدوٚلر ظوٚلم‌وسیتم،ظوٚلم‌ی‌حوٚباب اوْلوبدور

شیرین:

هیلالی قاشلاریٔن جانیم آئیب‌دیٔر سارالیبان گوٚلوٚ رنگیم سوْلوبدور
ایمام حسین ناحق قانیٔن تؤکدوٚلر ظوٚلم‌وسیتم ظوٚلم‌ی‌حوٚباب[5] اوْلوبدور

بیرچک:

اوْ نه ایدی گؤیدن یئره سپیلدی اوْ نه ایدی دایانمادیٔ چکیلدی
اوْ کیمین قانیٔدیٔ تشته تؤکوٚلدوٚ بیرچیککه[6] آتیلیب‌حوٚباب‌اوْلوبدور

[5] ظوٚلم-ی حوٚباب: حددن آرتیٔق ظوٚلم.

شیرین:

نوری رحمت گؤیدن یئره سپیلدی صفحه‌یدی دورمادئ عرشه چکیلدی[7]

سیئاوؤش قائییدئ تشته تؤکؤلدؤ بیر چیککه آتئلیب حؤباب اوْلوبدور

بیرچک:

باشئنا دؤندؤیؤم ائئ آشئق شیرین گئتگیلن ائوْینه، گئتگیلن شیرین

دوْلانئم باشئوا، من اوْلوم قوْربان گئتگیلن ائوْینه، گئتگیلن شیرین

شیرین:

باشئنا دؤندؤیؤم ائئ بیرچک‌خانئم توتموشام یاخاندان، قوْیمارام بیرچک

دوْلانئم باشئوا، من اوْلوم قوْربان توتموشام یاخاندان قوْیمارام بیرچک

بیرچک:

بیرچک‌دئدیگین بیل‌کی‌برک قالادئ منیم گؤزؤم نئچه‌سینی تالادئ

سنین ائوْین، شیرین کربوبلادئ گئتگیلن ائوْینه، گئتگیلن شیرین

شیرین:

من قوربانام شوْوْکتیوه شانئوا دردو بلان گلسین شیرین جانئما

سوسامئشان قیئرخ آشئغئن جانئنا توتموشام یاخاندان قوْیمارام بیرچک

بیرچک:

بیزیم داغلار مه دوماندان دالدادئر سنین گؤزؤن آغ بوخاقدا، خالدادئر

سنین اوشاقلارئن گؤزؤ یوْلدادئر گئتگیلن ائوْینه، گئتگیلن شیرین

شیرین:

آیئ آغالار نئیله‌میشم نئیله‌رم خنجر آلئب قارا باغرئم پئی‌لرم

---

6 چیککه:دامچئ،قطره.

7 : صفحه: گؤئ؟

وْارلیغیمسان اهلِو عیال نئیله‌رم توتموشام یاخاندان قوْیمارام بیرچک

آشیقلار هامیسیٔ بونلارئین سؤز دئمه‌لرینه باخیرلار. بیرچک سوْروشدو: شیرین سنین دینین نه‌دیر. شیرین دئدی: شیعه. بیرچک ایستیر شیرینی اؤز دینینه تبلیغ ائیله‌سین.

بیرچک:

گل بیزیم مذهبه، گل بیزیم دینه گل اؤرگن اوْ ادبی‌اوْ ارکانی سن

گل ائیله‌ییم سنی کشیش‌لر باشیٔ گؤره‌نلر دئسینلر هانسیٔ خانیٔ‌سن

شیرین:

لعنت مسلکیزه، لعنت خاچیزا گل آغام علینی دوْزگوْن تانیٔ‌سن

کئشیش‌لرین قاپیمیزدا کوْپکدیر سن اوْزوْن قوْجائین یئر سالانیٔ‌سان

بیرچک:

اللی‌دن آلتمیشدان کئچیبدیر یاشئین قارئیان نر کیمی توْکوْلوْب دیشین

دئیه‌رم مئیداندا ازه‌رلر باشئین نه یامانا هوْرن کوْپک جانلیٔ‌سان

شیرین:

هوْروْم هوْروْم دیل دوْداغئین یالائیم بو سینه‌می، سینه‌ن اوْسته قالائیم

سئیندیریم خزینه‌ن گنجین تالائیم هرگؤرن‌دئسین‌قوْجادان‌ایکی جانلیٔ‌سان

بیرچک صندل اوْسته اوْتورموشدو. آمما شیرین دوروب آیاق اوْسته سؤزلرینی اوْخویوردو. بیرچک گؤردوْ شیرینین گؤز یاشیٔ آخیب اوْزوْنه. آلدیٔ گؤرک نه سوْروشور.

گل گل عاریف سندن خبر آلائیم گؤزوْموْزدن گلن یاش نه‌دن اوْلدو

اوْ کیم ایدی، ال گؤتوْردوْ دوعایه تمامن خلائیق تخته پوش[8] اوْلدو

[8] تخته پوش: نابود(؟)

شیرین اوّل بندین جاوابێن بیلمیردی تر گلیب آندێندا داێاندێ. بابا بـاێرام گوْزگوْنـوْ دوتدو شیرینه طرف، شیرین اوْزوْنوْ گوْرنده آغزێ و گوْزوْ آراسێـندا سوێو گـوْردوْ. آلێب گوْرک نه دئێیر:

جمالێن شوْعله‌سی گوْزوْمه دوْلدو گوْزوْموْزدن گلن ێاش اوْندان اوْلدو
جبرێیلدی ال گوْتوْردوْ دوعاێه تمامن خلاێق تخته پوش اوْلدو

بیرچک:

اوْ کیم ایدی باشێنێ نه ێئره دوتدو سوْزوْنوْ سوْێله‌دی اوْردا نه بیتدی
ایسکندر سیررینی نه آشکار ائتدی بیرچک دئێه‌رعالمه فاش‌نه‌دن‌اوْلدو؟

شیرین:

سلمانی باشێنێ قوێوێا دوتدو سوْزوْنوْ سوْێله‌دی بیر قارغێ بیتدی
ایسکندرسیررینی‌نئی آشکارائتدی شیرین دئـێه‌ر عالمه فاش اوْندان اوْلدو

وقت قورتولوب هر ایکی طرف اوْز ائوْلرینه گئدیب هره‌سی اوْز تانرێلارێنا عیبـادت ائێله‌ێیرلر. شیرین تانرێێا بیرچک بوْته. شـیرین امیرالمـوْمنینی ێوخـودا گـوْردوْ. آغـا دئدی: هئچ قوْرخما سن اوْنو باغلاێاجاقسان. سحر اوْلوب سوْز دئمه باشلاندێ.

بیرچک:

اوْ کیم ایدی، گزه‌ر سیزلر ذاتـێندا اوْ کیم ایدی گزه‌ر بیزلر ذاتـێندا
اوْ نه ایدی گلدی آت صیفتینده نئچه مین ایل قاناد چالدێ قوش اوْلدو

شیرین:

جبرێیلدی گزه‌ر بیزلر ذاتـێندا اوْ شئێتاندێ گزه‌ر سیزلر ذاتـێندا
اوْ «بوراق»دێ گلدی آت صفتینده ێئتمیش‌مین‌ایل‌قانادچالدێ قوش‌اوْلدو

بیرچک:

بیرچک گره‌ک سوْزلرینی ێئتیره اوْ کیم اوْلا کی مطلبی بیتیره
کیملر گئدیب خمیر سوێو گتیره قاێـێدان باش نه اینسانا توش اوْلدو

شیرین:

شیرین گره‌ک سؤزلرینی یئتیره تانریٔ گرک اوٚ مطلبی بیتیره
(...) گئدیب خمیر سویٔو گتیره قایٔیٔدان باش بیر چوٚبانا توش اوٚلدو

بیرچک دئدی: آشیٔق شیرین نئچه موٚددت من سوٚز خبر آلدیٔم، سن جاوٚاب وئردین. ایندی ده سن سوٚروش، من جاواب وئریم. شیرین دئدی: اوٚل سوٚزوٚمده جاوٚاب وئرسن آشیٔقلاریٔ اوٚلدوٚر. وئرمه‌سن آزاد ائله. ایکینجی‌ده جاوٚاب وئرسن نریمان به‌یٔی اوٚلدوٚر. جاوٚاب وئرنمه‌سن عقد اوٚخوناجاق. اوٚچوٚنجوٚده جاوٚاب وئردین منی اوٚلدوٚر؛ یٔوخسا جاوٚاب وئرمه‌دین توٚیٔ باشلاناجاق. بیرچک شرطلری قبول ائله‌یٔیب گوٚرک شیرین نه دئیٔیر:

گل گل عاریف شریعتدن دانیٔشاق دوٚرت‌کیتابیٔن‌شرحی طرحی نئچه‌دی؟
جننت دامو[9] یٔارانیٔبدیٔ نمه‌دن بئهیشت-ی اعلاده ریضوٚان نئچه‌دی؟

بیرچک جاوٚاب تاپمادیٔ. آشیٔقلار آزاد اوٚلدولار.

شیرین:

گل گل عاریف معریفتدن دانیٔشاق گوٚیٔدن گلن قوران کیمه قالیٔبدیٔر؟
کیم یٔازقیٔ یٔازیٔبان، دیله سالیٔب‌دیٔر؟ اوٚ مجلیسده قلم وٚوران نئچه‌دی؟

بیرچک جاوٚاب تاپمادیٔ. قاضی گتیردیلر بیرچک خانیٔم موٚسلمان اوٚلوب نریمان به‌یٔله عقدلری اوٚخوندو. آلیٔب سوٚن سوٚزوٚنوٚ اوٚخوسون.

شیرین:

گل‌گل عاریف‌حقیقتدن دانیٔشاق دریٔادا، باطیلده ظاهیر کیم ایدی؟
حوریٔا[10]دن اوٚ دریٔادا کیم ایدی؟ سیزده یٔاد صرفی خودا نئچه‌دی؟

بو سوٚزوٚن ده جاوٚابیٔن بیلمه‌دی. آشیٔق شیرین اوٚزوٚده آزاد اوٚلدو. بیزیم ناغیٔل‌دا آخیٔرا یئتیشدی.

---

[9] دامو: تامو، جهننم.
[10] حوریٔا: حوری‌لر (؟)

نجف داستانیٔ

علیرضا ذیحق

ائشیت‌گینن ایکی تاجیردن کی بیری ایصفهاندادئر بیری بئهبهاندا. ایصفهان‌لا بئهبهانئین آراسئندا بیر «الخاچ چیمه‌نی» وٙار کی، تاجیرلرین دۆشرگه یٙئریدیر. تاجیرلر اوْردا دۆشۆب دینجه‌لرلر. ایصفهان تاجیری‌نین آدیٔ محمّد سوْوْداگردی وْ بئهبهانلیٔ تاجیرین آدیٔ احمد سوْوْداگر. اوْنلار هر ایکیسی اؤز شهرلریندن مال ــ ماتاح توتوب تیجارت اۆچۆن سفره چئخئب‌لار. الخاچ چیمه‌نینده بونلار بیرــ بیرلرینه راست گلیب محمّد تاجیرین اوْدـ اوْجاقیٔ آشپازخاناسیٔ حاضئر اوْلدوغونا گؤره احمد سوْوْداگری اؤز چادئرئنا دعوْت ائدیر. دئیٙیر:«سیزین هله خۆرد ــ خؤره‌یٙیز حاضئر اوْلاناجان، بویٙورون بیزه قوناق اوْلون، آداملارئز داها بئله!» یٙئمک، ایچمک، وْحدت، صؤحبت، کئیٙفییّت؛ هر ایکی تاجیر چکیلیب‌لر بیر طرفه مشغول اولدولار صؤحبته. یٙوْک‌لریندن، وٙارلارئنداان وْ هارا گئتدیک‌لریندن سؤز آچئب اۆرک سیرلرینی ده گیزله‌ده بیلمه‌دیلر. بیری بیریندن خبر آلئر کی بو قده‌ر مال، دؤوْلت وْ ثروْتنن اوْلوب کی بیرزاددان کورلوق چکه‌سن؟! محمّد سوْوْداگر باشئنیٔ

آشاغیٔ سائیب دئییر:« ثروْت طرفیندن یوْخ آمما...» احمد سوْوْداگر سوروشدو:« آمماسیٔ ندیر؟»

دئدی:« آمماسیٔ بوردادئیر کی، مندن سوْنرا یوردومدا چئیراق یاندئیران یوْخدور.» احمد سوْوْداگر بۆ سؤزدن توتولوب اۆز دؤندەردی کی من ده سنین تاییٔنام. بیر نئچه گۆن بیر یئرده قالدئقدان سوْنرا، مال- ماتاحلارئنیٔ بیر- بیرلرینن عوْض ائدیب دئدیلر: «سنین کی ایصفهانلئقدیٔ منیم کی بئهبهانلئق، تحوْیل - تعوْیض ائدیب حئساب کیتابئمئزا یئتیرک کی بو اوزونلو یوْلدا کیسەمیزده قالسئن.» احمد تاجیر ایله محمّد سوْوْداگر خلوْتده ایلەشیب دئییب - دانئشماقدادئیلار کی، موْوْلای مۆتّقین دروْیش لباسئندا حاضئر اوْلور. پیشخیدمتدن ایستەییر کی، تاجیر باشیٔلارا خبر گؤتۆرسۆن کی بابا دروْیش اوْنلاریٔ گؤرمک ایستەییر. پیشخیدمت تاجیرلردن ایجازه آلئب بابادروْیش گیریر چادئرا و دروْیشلر اوْنون ائحتیرامئنا آیاغا قالخئب گؤرۆرلر کی، بیر عربدیر اۆزۆندن نور فغان ائیلەییر. بو دروْیشی ایندی‌یەجن گؤرمەدیکلرینه گؤره، تعجّۆبه دالئب بوْیور- بوْیور دئییب یوخاریٔ باشا آلدئیلار. محمّد سوْوْداگر دئدی: «بابا دروْیش بیزیم اۆچۆن امرینیز اوْلسون! نه ایستەرسن بوْیور پئشکئشین اوْلسون!»

بابادروْیش دئدی:«بیزیم مۆرشیدیمیز سیزین اۆچۆن بیر تؤحفه گؤندەریب.» الینی آتئب جیبینه بئهیشت آلمالارئندان بیرینی چئخاردئب وئریر تاجیرلره و «بو آلمانیٔ یاریٔدان بؤلۆب هر ایکی‌نیز اؤز حلاللارئزلا مئیل ائستەنیز آللاه تاعالا سیزه اوْوْلاد کرامت ائلەر» دئیه هر ایکسی‌نین گؤزۆندن قئییب اوْلدو. تاجیرلر سانکی یوخودا ایدیلر بیردن آییلدئیلار. آییلمائشدان آلمانیٔ بؤلدۆلر. آلمانیٔ بؤلدۆکده قئزارمئش قئرمئزیٔ طرفی دۆشدۆ احمد سوْوْداگره و ساریٔ نیسبت طرفی دۆشدۆ محمّد سوْوْداگره. خالیق عالمین کرم دریاسیٔ جوْشا گلیب احمد سوْوْداگره بیر قئز

وئردی محمّد سوْوداگره بیر اوْغلان. محمّد سوْوداگر ائل ـ تایْفاسیْنیْ یئغیب باشینا اوْغلونا بیر آد ایستیر سئچسین. ائل تایْفا دئدی: «بوْ اوْشاق چوْن بئهیشت آلماسیْندان خلق اوْلوب آدیْ چکر اوْ یئره کی نجف پادشاهیْنا عیبارت‌دی. آدی اوْلسون نجف!»

ائشیت اوْ طرفدن کی، احمد سوْوداگرده بوْتوْن قوْهوم ـ اقریباسیْنیْ یئغیب دؤوره‌سینه ایستیر قیْزیْنا آد قوْیسون. قیْزیْن بیر دایه‌سی واْر ایدی گوْنش آدیْندا. اوْ دئدی: «چوْن بوْ بئهیشت آلماسیْندان خلق اوْلوب ذاتیْ چکر پریزادا. آدیْن قوْیون پریزاد.» نجف‌له پریزاد بیرـ بیریندن خبرسیز هره‌سی بیر اؤزگه یورددا، مشغول اوْلدولار مکتبهـ درسه وْ زامان اوْنلاریْ چاتدیْریر حددی تکلیفه!

ائشیت کیمدن؟ محمّد سوْوداگردن کی، یاْواْش ـــ یاواْش عؤمروْ یئتیریر باشا. ایستیر دار–ی دوْنیاْنیْ وئدا ائتسین. آدام گؤنده‌ریر نجفین دالیْسیْنا کی ایندی اوْن سکگیز یاْشیْندادیْ. اوْغلو نجف سلام وئریب دئییر«آتاجان امرین نه‌دیر». آتاسیْ دئییر:« اوْغول سنه وصیّتیم واْر. من بیر کیشی‌نن سؤز وئریب سؤز آلمیْشام. اوْ دا سنین عمین‌دیر. آدیْ احمد سوْوداگر اؤزوْ ده بئهبهان شهریندده. اوْنون بیر قیْزیْ واْر سنیْن عمی قیْزیْن. اوْغول سنی یوخاریْدا آللاها، آشاغیْدا توْپلادیْغیْم زنگین بیر ثروتّه تاپشیْریرام. عمی قیْزیْن آلیْب منی سئوْیندیرمه‌لی‌سن. اگر ایسته‌یه‌سن اوْنو آلماْیاْسان اوْ دوْنیاْیه گلدیکده منیم یاْنیْما اوْزوْ قارا گله‌رسن!» نجف آتاسیْنا سؤز وئریب باش اوْسته دئیه‌رکن محمد سوْوداگر ده دوْنیاْدان کؤچدوْ.

احمد سوْوداگر ده بوْ طرفدن همن حالـ قضییّه‌نی باشقا بیر تهر قیْزیْنا آنلادیْر کی، سنین ایصفهاندا بیر عمی اوْغلون واْر نجف‌آدیْندا. سن اوْنونکوسان. اوْ دا سنین کی. مباداـ مبادا آیْریْ بیریسینه گئده‌سن!

ماجرا نه اوْلاجاق!؟ ائشیدک ایصفهانئین تاجیرلریندن کی، شهرین بؤیـۆک تاجیرباشی‌سیٔ محمّد اؤلدۆکدن سوْنرا بؤیـۆک‌سۆز قالیٔب‌لار. نئجه دئـیٔه‌رلـر بیـر آدامیٔن اوْزۆنه مین آدام چؤرک یـئـیٔه‌ر. محمّـد سـوْوْداگرین وْاخـت‌سـیٔز دوْنیـادان گئتمه‌سی چوْخلاریٔن پریشان ائدیب باشیٔ پوْزوق قالیٔب‌لار. توْپلانـیٔب قرارا گلیرلـر کی، محمّد سوْوْداگر گئتسه ده اوْغلو نجف یـئرینده‌دیـر. سـاوْاد دئـسه‌ن وْاریٔـدیٔ، کمال‌ـ ادب دئسه‌ن بیزدن آرتـیٔق‌دیٔ وْ ثروْت ده کی ماشاالله زنگینلیٔی سایٔ‌ـ حئسابا گلمز. اؤز ایچ‌لرینده اوْنو آغ ساققال قـرار وئریرلـر. نجفـی چـاغیٔریٔلار مجلیسه وْ تاجیرلر، نیّت وْ مقصدلرینی آنلادارکن نجف قبول ائله‌میر. دئـیٔیرلر:«آغ‌سـاققال‌لیٔـق اینسانـیٔن یٔاشیٔـیٔن بؤیـۆک‌ـ کیچیک‌لیٔینه دئـیٔیل! معریفـت وْ باشـاریٔق آیٔـریٔ بیـر شئـیٔ‌دیر. بیزلرسنی اؤزۆمۆزه تاجیرباشیٔ سئچمیشیک وْ سنین امرینده‌یٔیک!»

گۆن اوْ گۆندۆ تـاجیرلر مـال‌ـ ماتـاح توتـورلار گئـده‌لـر بئهبهانـا. نجـف، آتاسیٔـیٔن اؤز دستخطی ایله یٔازدیٔغیٔ وْصیّت‌نامه‌نـی ده گؤتـۆرۆب بئهبهانـا ساریٔ یـوْلا دۆشۆرلر. چوْخ گئدیب آز گئده‌ندن سوْنرا چاتـیٔرلار بئهبهانـا. چـۆن تـاجیرلر وْارید ایدیلر، هره‌سی اؤز مۆشتریـسین تاپیٔـپ یـوْک ـ یـاپ‌لاریٔنـیٔ کـاروْان‌لاردان یـئندیریبن ساتماغا باشلایٔـیرلار. اۆز دوْلاندیٔریٔلار نجفه‌کی به سن ساتمایٔاجاقسان؟ دئدی:« من اؤز باشیٔنا بیر ایش گؤرمـه‌رم. احمـد آدلـیٔ بیـر عمـیم وْار بـۆردا منیم. ایستیرم اوْنون الی‌نن اوْلسون! عمیم احمد سوْوْداگرین ائـوْینی تانـیٔمادیٔغیٔما گـؤره کیم بلددی منه یٔوْل گؤسترسین.» تاجیرلر«تاجیرباشیٔ ساغ اوْلسون» دئـیٔه ایکی نفری سئچیب احمده بلدچیٔ ائتدیلر.

احمد سوْوْداگرین منزیلینه چاتدیٔقدا، پیـشخیدمت گلـدی قـاپیٔـیٔـا. سـلام، علئیک السلام. اؤزۆنۆ تانـیٔتدیٔریٔب وْارید اوْلدو ایچری‌یٔه. آتاسیٔـیٔن «دسـتخط»یـن عمی‌سینه تقدیم ائدرکن عمی‌سی نجفی باسدیٔ باغریٔنا.- «اوْغـول کئفـین نئجـه‌دی،

هاردان گلیب‌سن، هارایا گئدیرسن»- دئیه آتاسئندان سوْروشدو. نجف باشئنئ سالدئ آشاغئ کی، باشئن ساغ اوْلسون آتام رحمته گئتدی.

اوْ کی، آنلایان آدام‌دئ آداما دیلدارلئق وئره‌ر. احمد سوْوْداگر اوْز دوْلاندئردئ:« اوْغول صبرین اوْلسون. هر کس اؤز نؤوبه‌سینده گئتمه‌لی‌دی. آتان گئتسه ده من کی گئتمه‌میشم. من ده سنه آتایام. اوْره یینی هئچ دارئخدئرما!». یئمک، ایچمک، وحدت، صؤحبت سوْنرا- «اوْغول ماتاحئن هاردادئ؟»- دئیه کاروانسارانئن آدرئسین آلئب قوْوْزاندئ کی، سن ائلش من ساتئب گله‌رم. احمد سوْوْداگر نجفین مال ـ ماتاحئن ساتئب پوللارئنئ قایتاردئ و چئخدئ بازارا کی، قوْناق‌لئق اوْچوْن تداروْک گؤرسوْن.»

ائشیت کیمدن قئزدان کی، عیبارت‌دی پریزاددان. دایه‌نن بیرلیکده ایچری گیردیکده گؤردوْ قوْناق وار. پریزاد پنجره‌دن باخدئقدا گؤردوْ بیر جاوان. جاوان دئییره‌م ها! نه اینکی اوْمباسئ باتئق، قوْلاغئ یاتئق. سانکی یوسیفی کنعان‌دئ؛ آللاه باجادان سالئب. قئز بیر گؤیوْلدن مین گؤیوْله وورولدو جاوانا. قئز موْقیّد ایدی، اوْز دوْلاندئردئ دایه‌یه: «دایه قوربانئن کسیللم، گئدک بیر قوْناغا خوْش گلدین ائله‌یک.» دایه دئدی: «عجله نه‌دیر گئده‌ریک دا.» قئز باخدئ گؤردوْ سن اؤله‌سن دایه‌نین گئتمه‌یه هئچ خیالئ یوْخدو. گؤرک قئز دایه‌یه نه دئییر:

دوْلانام باشئنا دایه یوْلا دوْش باشلا گئده‌لیم
گوْنش اوْزوْن بنزه‌ر آیه یوْلا دوْش باشلا گئده‌لیم
کنیزیم اوْلما باغرئ داش گل منیله سن اوْل یوْلداش
سن خانئم اوْل من قاراواش یوْلا دوْش باشلا گئده‌لیم

دایه گؤردۆ قیز ائله قیزاریب پولاد تکین، ایستیر آغلاسین: «گؤزه‌لر آغلارسا یئددی ایل نه گؤیدن یاغار نه یئردن بیته‌ر! سن دئیه‌ن اولسون.»- دئیه ایچری گیرمه‌یه حاضیرلاشارکن گؤرک سؤزۆن قالانیین پریزاد نه جۆر قورتاریر:

عاشیقلر مطلبه یئتسین سئیراغیب آرادان ایتسین

پریزاد یوسیفه چاتسین یولا دۆش باشلا گئده‌لیم

پریزادلا دایه یاواش- یاواش گلیرلر نجفی گؤرمه‌یه و نجف ده دالییب‌دی اوزاق خیال‌لارا. و وطن گؤزۆنۆن اؤنۆندن کئچرکن آرزو ائدیر کی، کاش ددم ساغ اولاییدی. قیز ایچری گیریب سلام وئره‌رکن اؤزۆنۆ ایتیریب چادیرا باشیندان سیییرلندی. نجف باشینی قوغزاییب سلام آلدیقدا گؤردۆ ائی دادـ بیداد ائله‌بیل بولود چکیلدی آی طۆلو ائتدی. «بیر بئله ده گؤزه‌ل اولار! کاش نولاییدی، نولاییدی بۆ عمی قیزیم اولاییدی.» دئیه قیز نارین- نارین صؤحبت ائدرکن خوش گلدین دئییب ائشیه چیخدی. احمد سوداگر بازاردان گلیب گئجه‌نی ضییافت وئره‌رکن اوغلانلا قیز بیر- بیرلرینی تکرار گؤره‌رکن عمی‌اوغلو- عمی قیزی اولدوقلارینی آنلادیلار. قیز، گۆنۆ او گۆندن مدرسه‌نی تعطیل ائدیب اوتوردو ائوده. آخور آلچاق یئر یومشاق بئله یئمدن کیم کئچر آخی! هر ایکی سئودالی مشغول اولدولار صؤحبته آخشاما قده‌ر. قدیملر رسم ایدی، هر ایکی جاوان هم قیز، هم اوغلان صؤحبت‌له‌شردیلر. گؤیۆللری بیرــ بیرلرینی توتساییدی آل - وئر ائده‌ردیلر. توتماساییدی دئیه‌ردیلر آل- وئریمیز اولمادی، بیئمه‌دیک. ایندی کی زامان کیمی دئییل‌دی کی، اوزاقدان - اوزاغا دئیه‌سن فیلان کس‌دن اؤتۆر اؤلۆرم. آلاسان آپاراسان زحمته دۆشه‌سن. اصلی - فرعینه یئتیشمه‌یه‌سن هئچ! بیرــ بیرلری‌نین سۆتۆنه- ذاتینا بلد اولمادان ائولن‌مزدیلر هئچ!

گؤنلرین بیری احمد سوٚوٚداگر اوٚز دوٚلاندیٔردیٔ اوْغلانا کی، عمی قیٔزیٔن‌دان خوْشون گلدی! نجف باشیٔنیٔ سالدیٔ آشاغیٔ کی –«پریزاد کؤنلوٚموٚن سولطانیٔدیٔـر وْ آتامیٔن وْصیییّتی کی اوْنلا ائـوْله‌نم». آمما قالدیٔ کی، عمی‌سینه نـه جـوٚر دئـیٔه اوْنـو ایصفهانا آپاراجاغام. سئـوْگیسی پریزادلا دوْلاشارکن اوٚرک سؤزلرینی بئله آنلاتدیٔ:

ائیٔـوْانیٔ صـفالیٔ، نقـاشیٔ تـزه   آیٔـنابند اوْتـاقدا گرک یٔـارگزه
لومولار تپ‌تزه هرزاد خوْشمزه   آلماسیٔ هئیٔـوْاسیٔ نار ایصفهاندا

قـیٔز بوردا آغلادیٔ. گؤردوٚ سئـوْگی اوغرونـا وْطـن‌دن آیٔریٔلمالیٔـدیٔ. عمـی اوْغلوسونا بئله دئدی:

عئشقین سمندینی مینیب چاپارسان سیٔنیٔـق ـ سققت گؤیٔـوٚل‌لری یٔاپارسان
گئدر اوْلسان پریزادیٔ آپار سن   یٔـئتیش‌سین عئشقینه بوٚ شیرین جان دا

ایندی گؤره‌ک نجف نه دئـیٔیر:

حوٚسـنوٚن ملاحتیـندن نه‌جوٚر دوْیٔـوم توتارام دستیندن بوغوم به بوغوم
نجف دئـیٔه‌ر بیزلر اوْلاق قوْل‌ـ بوْیٔـون گئده‌ک کامی دیلیـن آل ایصفـهاندا

هر ایکی سئـوْگی سؤزلرینی تاماما یٔـئتیریرلر. گوٚن‌لـر دوْلاشـارکن گـوٚن اوْ گوٚن دئـیٔیل، زامان اوْ زامان دئـیٔیل. ائشیت‌گیلن کیمدن ایـصفهان تاجیرلریـندن کـی یٔـئنه مـال‌ـ ماتـاح توتـوب‌لار بئهبهـان شـهرینه. بـاش نجفـین، بـاش ایـصفهان تاجیرلری‌نین. تاجیرلر نجفه بئله دئـیٔیرلر: «آ نجف، بو قـده‌ر قوْنـاقلیٔق اوْلمـاز! آتـان دوٚنیٔادان گئدیبسه ده ائل ـ تایٔفا، آنا‌ـ باجیٔن یٔـوْلونو گؤزه‌تله‌یٔیر. یٔـئغیٔش توْپلان کـی بودفه بیز ایله گئدک.»

نجف حال‌ـ قضیییّه‌نی احمد سوْوْداگره دانیٔـشیٔب اوْ ایـصفهان تـاجیرلرینی یٔـئغیٔر باشیٔنا کی، منیم داری دوٚنیٔـادا تکجه بیر قـیٔزیٔم وْار اوْنا دا گرک توْیٔ ائله‌یٔـم. نجف ده ایصفهاندا اؤزوٚنه تـوْیٔ ائلـه‌ر اؤزوٚ بیلـر، ائلـه‌مـز ده اؤزوٚ بیلـر. ایـصفهان

تاجیرلری بیر طرفده صف چکیرلر؛ بئهبهان تاجیرلری بیر طرفده وْ بؤیـوْک بیر توْیْ دوْیـوْن توتولور. شنلیک وْ چالیب ـ چاغیْرمالار سوْنا یـئتدیکده همن گوْنـدوْ کـی، ایستیرلر هرزادیْ وْورسونلار کاروْانلارا دوْشسوْنلر یـوْلا. قـیْز کجاوْه‌دن کی باخدیْ گؤردوْ بوْتوْن دوْست، دایه، کنـیز وْ تانـیْش هامیْسیْندان آیریْلیْر.

وْطن یـاخشـیْدیْ کؤینک کاتان یـاخشیْدیْ

قوْربت گوْلیستان اوْلسا یـئنه وْطن یـاخشیْدیْ

قـیْز باخدیْ سن اوْلمه‌یه‌سن دوْست، قوْهوم، رفیق، کنیز، دایه هامیْسیْ آغلایـیْر. آمما ائشیت کیمدن نجف‌دن. نجف ده چکیلیب بیر سمته ایپک دسـمال الینـده حـزین‌ـــ حزین آغلایـیْر وْ اوْز ـ اوْزوْیله بئله دانیْـشیْر: «کـاش نوْلایْـدیْ منـیم آتـا دا سـاغ اوْلایْدیْ. یاپیْشایْدیْ سئـوْگی‌لیمین الیندن قوْیایْدیْ کجاوْه‌یه! سنی یاناسان فلک منیْ یاندیْردیْن!»

قـیْزیْن گؤزوْ ساتاشدیْ نجفه. گؤردوْ اوْ دا آغلایـیْر. دئدی:« عمی اوْغلو مـن اوْلـوْم آغلاما! من وْطن‌دن آیریْلیْرام، سن نییه آغلایـیْرسان؟» گؤزلرینده نارئن ـ نارئن یاش سوْزه ـ سوْزه یاسمن زوْلفـلریندن بیر تـئل آیـیْریب باغریْنا باسـارکن نـازنین قـیْز بئله سؤیْله‌ییْر:

آردیْ وْار

قدیم الیفبا اؤیرتمه شیوه‌سی

توْپلایان: ابوالفضل ملکی زنجانی

یاخیـن کئچمیش‌لرده زنگان‌دا وْ شاید آذربایجانیـن باشقا یئرلرینده اوشاقلارا الیفبانی شئعرله وْ موْوْزون شیوه ایله اؤیرتمک بیر معمول شیوه ایدی. بو شیوه‌ده حرفـلـرین آدی وْ شکلی طبیعی حالدا اوشاقلارئن بئیـنینده قالاردی. شاید بـو شـیوه اوشـاقلار اوّچوّن ان یاخشی شیوه ایدی. تأسسوّفـلر کی ایندی اونودولوب. عـرب الیفباسـئندا (گ چ پ ژ) اوْلمادیغینا گؤره بیز اوْ حرفلری آرتـیرمیشیق.

حرفلر ایضاح توّرکجه تلفّوّظ لاتینجه

۱- الف - اوزونجا الیفدی əlifdi uzunca

۲- ب - اوزونجا آلتدا بیر نوْغاط(نقاط) بئـیدی beydi uzunca altda bir noğat

۳- ت - اوزونجااوّسته (ایـ)کی نوْغاط تئـیدی teydi uzunca üstə (i)ki noğat

٤- ث - اوزونجا اوّسته اوّچ نوْغاط ثئـیدی seydi uzunca üstə üç noğat

٥- پ - اوزونجا آلتدا اوّچ نوْغاط پئـیدی peydi uzunca altda üç noğat

٦- ح - کاکوللو حئـیدی heydi kakullu

۷- خ - کاکوللو اوّسته بیر نوْغاط خئـیدی xeydi Kakullu üstə bir noğat

۸- ج - کاکوللو آلتدا بیر نوْغاط جئـیدی ceydi kakullu altda bir noğat

۹- چ - کاکوللو آلتدا اوّچ نوْغاط چئـیدی çeydi kakullu altda üç noğat

۱۰- د - بئلی بوّکوّک دالدی daldı beli bükük

۱۱- ذ - بئلی بوّکوّک اوّسته بیر نوْغاط ذالدی zaldı beli bükük üstə bir noğat

۱۲- ر - ایْرمچه رئـیْدی reydi əyrəmçə
۱۳- ز - ایْرمچه اوْسته بیر نوْغاط زئـیْدی zeydi əyrəmçə üstə bir noğat
۱٤- ژ - ایْرمچه اوْسته اوْچ نوْغاط ژئـیْدی jeydi əyrəmçə üstə üç noğat
۱۵- س- اوْچ دیشلی سیندی sindi Üç dişli
۱٦- ش - اوْچ دیشلی اوْسته اوْچ نوْغاط شیندی şindi Üç dişli üstə üç noğat
۱۷- ص- بادام گؤز صاتدیٔ satdı badam göz
۱۸- ض- بادام گؤز اوْسته بیر نوْغاط ضاتدیٔ zatdı badam göz üstə bir noğat
۱۹- ط - بادام گؤز دسته‌لی طادیٔ tadı badam göz dəstəli
۲۰- ظ - بادام گؤز دسته‌لی اوْسته بیر نوْغاط ظادیٔ zadı badam göz dəstəli üstə bir noğat
۲۱- ع - آغز(یٔ) آچیٔق عئـیْندیeyndi ağz(ı) açıq
۲۱- غ - آغز(یٔ) آچیٔق اوْسته بیرنوْغاط قئـیْندی qeyndi ağz(ı) açıq üstə ki noğat
۲۳- ف - باشیٔ بوروق فئـیْدی feydi başı buruq
۲٤- ق - باشیٔبوروقاوْسته(ایـ)کی‌نوْغاط قئـیْدی qeydi başı buruq üstə (i)ki noğat
۲۵- ک – (بیر شئیٔ یٲزیٔلمائیب)
۲٦- گ - (بیر شئیٔ یٲزیٔلمائیب)
۲۷- م - باشیٔ چوْمماق میمدی mimdi başı çommaq
۲۸- ل - بیر قیٔچلیٔ لامدی lamdı bir qıçlı
۲۹- ن - دایْرالیٔ نوندوnundu dayralı
۳۰- و - ایْرمچه باشیٔ بوروق واْودیٔ vavdı əyrəmçə başı buruq
۳۱- ه - (ایـ)کی گؤزلوْ هئـیْدی heydi (i)ki ğözlü
۳۲- ی - ارسینلی یٔئـیْدی yeydi ərsinli

گؤیرچین آدلاریٔ

توْپلایان: ابوالفضل ملکی زنجانی- زنگان

۱- زیلی قارا	zili qara
۲- دوٚم آغ	dümağ
۳- بوتالیٔ	butalı
٤- شه‌وه‌	şəvə
٥- دؤشلوٚ	döşlü
٦- آیاقلیٔ	ayaqlı
۷- کلله‌لی	kəlləli
۸- قویروقلو	quyruqlu
۹- کلله‌سپبه	kəllə səpbə
۱۰- کاکوللو	kakullu
۱۱- بیر قوْللو	bir qollu
۱۲- ایکی قوْللو	iki qollu
۱۳- سوٚسگوٚ	Süsgü
۱٤- چاخماق گؤز	çaxmaq göz
۱٥- آتشی	atəşi
۱٦- قیٔسسا	Qıssa
۱۷- سوْغانیٔ	soğanı
۱۸- توقلو	Tuqlu
۱۹- دالیٔ قارا	dalı qara
۲۰- لایلیٔ	Laylı

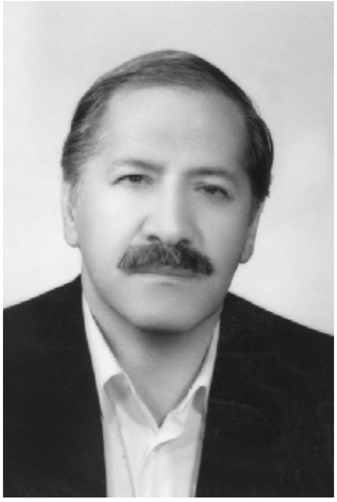

آشیـق عزیز شهنازی‌دن بیر خاطیره

صمد چایلیٔ

چاغداش آشیـقلاریـمیـزدان اوْلان آشیٔق عزیز شهنازی سازلیٔ- سؤزلوٚ آشیـق ایدی. اوْنون قوْشدوغو شئعرلر سؤیله‌دیيی داستانلار، آشیٔق ادبیيٚاتـئنـئین سؤز اینجی‌لریندن‌دیرلر. آشیٔق پئشه‌کار-ایفاچیٔ آشیٔق اوْلاراق، مایه‌لی شئعرلرینه گؤره ده یٚارادیٔجیٔ آشیٔقلاریٔمیٔزیٔن گؤرکملی‌لریندن ایدی.

آشیٔق عزیز شهنازی چوْخ یٚؤنلوٚ چالیٔشقان آشیٔق ایدی. اوْنون چالیٔشدیٔغیٔ یٚوْللاریٔن بیری، قوْشدوغو شئعرلری، بیلدیيی داستانلاریٔ ایدی. آشیـق شئعر نمونه‌لرینین گرایٚلیٔ، قوْشما، دیوٛانی، تجنیس، موٚخمّس، قوْشایٚارپاق...دان توتدو؛ داستانلاریٔمیٔزیٔن دورلو- دورلو روٛایٚت‌لریندن دانیٔشان، بحث ائدن آشیـق عزیز بئله‌لیکله ده آشیٔقلیٔغا خیدمت ائدیردی. من ایسه چوْخلو علاقه‌سی اوْلانلار کیمی، آشیٔق عزیزین سؤزلریندن فایٚدالانیردیٔم. هردن ده اوْ دانـیٔشان سؤزلره قاریٔشیٔب، اوْنلا بحث ائده‌ردیم. بئله بیر بحث‌لرین بیری تجنیس شئعر نوٚمونه‌سینه گؤره آپاریٔلدیٔ. بو دانـیٔشیٔق موٚددت‌لر داوٛام ائله‌ییب، سوْن‌دا دا ایکی «جیـٔغالیٔ تجنیس»ین یٚازیٔلماسیٔنا

سبب اوْلدو. بو شئعرلرین بیرین آشئق عزیز اوْ بیریسینی ایسه من قوْشا بیلدیک. ایلکینی آشئق عزیز «یاخشئ یاز» عوْنوانئ ایله چاپ ائتدیردی. سوْنرا دا من «یازارام یاخشئ آدئ ایله» شئعریمی آشئق عزیزه جاواب اوْلاراق چاپا وئردیم.

«آشیـق عزیز شهنازی»

یاخشئ یاز

شاعیرلیک عئلمینده عئشقه دوْشنلر
آل قلمین اللرین وار یاخشئ یاز
آشیـق دئیه‌ر یاخشئ یاز
یاخشئ اوْخو یاخشئ یاز
ائل ایچینده مثل وار
یازان چوْخدور، یاخشئ یاز
ایسته‌یرسن سنه یاخشئ دئسینلر
معنائ گز، مخرج آختار، یاخشئ یاز

شاعیر شئعر یازاندا اؤزوْ آغلایار
سئزئلدار قلمی سؤزوْ آغلایار
آشئق دئیه‌ر آغلایار
گر اوْلماسا آغلایار
اینسانئ تئز قوْجالدار
زبانئـندان آغلایار
بوْلبوْل ناله چکر گؤزوْ آغلایار
گلمه‌ینده یاخشئ باهار، یاخشئ یاز

عزیز دئیه‌ر منه ائتدی یار آلئ
اوْدور کی، گزیرم دردلی-یارالئ
آشئق دئیه‌ر یار آلئ
یامان اوْلار یار آلئ
یار یاریـندان کوْسنده
یار کوْنلوْنوْ یار آلئ
کده‌رلنیب مندن اوْلسان یارالئ
آخیـر گؤرک کیم چکر، عار، یاخشئ، یاز

«صمد چایلئ»

یازارام یاخشئ
اوستادلار اؤنوْنده دیزه چوْکموْشم
اوْخویوب درسیمی یازارام یاخشئ
آشئق دئیه‌ر یاز، آرام
اؤیره‌ندیکجه یاز، آرام
یاخشئیا یامان دئسم

یا بیلمزم، یا زارام
گؤزۆمۆ اولدوزا، آیا تیکمیشم
اؤتۆشنده باهار- یاز، آرام یاخشئ

الیف- بئیْ اؤیرەنن آختار، آرا، سین
عئلم ایله گز یئرین، گؤیۆن آراسئن
آشیـق دئیەر آچ آرا
بی ایلقاردان آچ آرا
دردە دۆشن کیمسەلر
گۆندە دئیەر آ چارا
عاشیق اوْلان عئشقین گرەک آراسئن
بیر اؤیرەنسم یۆزۆن یازارام، یاخشئ

اۆستاد آشیـق، آشیـقلیـغئ باشا چک
آغ ساققالئ مجلسلردە باشا چک
آشیق دئیەر بیر باشا
حاقدان دانـیش بیر باشا
عئشقین جامئنئ دوْلدور
چک باشئنا بیر باشا
عؤهدەسیندن گلن ایشی باشا چک
«چایلئ» تک شئعرینی یاز، آرام یاخشئ

گؤیٚ مونجوق(۱)

توْپلاییان: اوْروجعلی دوزنانی

بیری واٚر ایدی، بیری یوْخ ایدی. بیر کندده بیر قاریٚ بیر تکجه کئچل اوْغلوٚیلا یاشاییٚیردیٚ. قاریٚنیٚن کئچل اوْغلو اوْدونا گئتمزدی. گوٚنلرین بیر گوٚنوٚنده، پاییٚز فصلینده قوْنشو اوشاقلاریٚ اوْدونا گئتدیکده، قاریٚ بیر داش قوْووْرقا اوشاقلارا وئریب اوْغلونو اوْنلارلا اوْدونا گؤندەردی. قاریٚ اوْغلونو اوشاقلارا برک- برک تاپشیٚریب دئدی:

– قاداز- پاداز آلیٚم، منیم اوْغلومو دا اوْدونا آپاریٚن، اوْندان یییەلیک اوْلون. یوْلوزا قوْیدوغوم قوْووْرقانی دا بؤلوٚشدوٚروٚب یئییٚین.

اوْشاقلار کئچل ایله اوْدون ییٚغماغا چؤله دوٚغرو گئتدیلر. بیر بوْل اوْدونلو درەیه چاتدیٚقدا، کئچل‌دن ساواٚیٚ اوشاقلار هامیٚسیٚ اوْدون ییٚغماغا باشلادیٚلار. آنجاق کئچل الینی آغدان قارایا ووْرمایاراق درەنین اوْرتاسیٚندا، قومسالدا اوْتوروب یئری دئشدی. اوشاقلار اوْنو دانلادیٚ. بیری دئدی:

– کئچل! دورگل، اوْدون ییٚغ، یوْخسا واٚخت کئچر، ائوە الی بوْش گئدەرسن، آناندان بیز اوتاناریٚق. باشقاسیٚ دئدی:

– کئچل اوْدون ییٚغماسان، آنانا دئیەجەییک سنی دؤییەها! اوشاقلار هرەسی اؤز نوٚوٚبەسینده کئچلی دانلاییٚب هدەلەدیلر. آنجاق کئچل اوْنلاریٚن سؤزلرینه باخماییٚب، یئنه ده یئری دئشمکدن ال گؤتوٚرمەدی. هندەوٚرینده بیر کیمسه یوْخ ایدی. یئری دئشرکن قومون ایچینده بیر گؤیٚ مونجوق تاپدیٚ. مونجوق گؤم-گؤیٚ،

گؤز بوْیدا اوْلاراق اینجی کیمی پاریلدایـیردیٔ. مونجوغو گؤزوٚن اوٚستوٚنه قوْیدو دئدی: حؤکمی سوٚلئیمان عئشقینه دؤرت قوز قاباغیٔمدا حاضیٔر اوْلسون. قوْزلار حاضیٔر اوْلدولار. اوْنلاریٔ جیبینه قوْیدو. سوْنرا کئچل یوْلداشلاریٔندان آیریٔلیٔب ائوٚلرینه گلدی. قاپیٔنیٔ دؤیوٚب گیرمه‌دن، کئچل اؤزوٚنوٚ بیر دالدا یئره وئریب مونجوغو گؤزوٚنوٚن اوٚستوٚنه قوْیوب دئدی: حؤکمی سوٚلئیمان عئشقینه حیٔطـیمیزه بئش شله اوْدون تؤکوٚلسوٚن. قاپیٔنیٔ آچیٔب حیٔطلرینه گیردی. حیٔطی اوْدون توتموشدو، آناسیٔ ائوْدن حیٔطه چیٔخیٔب دئدی: ائوْین تیکیلمه‌سین بالا، بونجا اوْدونو نئـیٔله‌ییریک. ایندی بونلاریٔ نئجه یئر به یئر ائدیم من ائوْی ییخیٔلان!!

کئچل اوْدونلاریٔ بیر تایا کیمی حیٔطده ییٔغیٔب اوْتاغا گلیب آناسیٔنا دئدی:

– آنا منیم اوْن سکگیز یاشیٔم واْر. پئیغمبرین بوٚیوردوغو، ائوْلنمک واْختیٔمدیٔر. ایندی‌دور. چادیٔرانیٔ آت باشیٔنا. من اوٚچوٚن پادشاهیٔن «آغ گوٚل» قیٔزیٔنا ائلچیلیٚه گئت. من پادشاهیٔن بؤیوٚک قیٔزیٔن سئوْمیشم. آناسیٔ دئدی:

– اوْغول بیز هارا پادشاه هارا؟ پادشاهیٔن قیٔزیٔ بیزیم دیریلیٚیمیزی بیٔنمز، آناسیٔ پادشاهیٔن قیٔزیٔنا ائلچی گئتمکدن بوٚیون قاچیٔرماق ایسته‌دی. آنجاق کئچل ایکی آیاغیٔن تپدی بیر باشماغا یالوْاریٔب یاخارماقلا اوْنو ائلچی گؤنده‌ردی. قاریٔ ناهاردان سوْنرا آجار چادیٔراسین باشیٔنا اؤرتوٚب پادشاهیٔن ائوْینه ائلچی گئتدی. پادشاهیٔن حیٔطینده اوْلان ائلچی داشیٔن سوٚپوٚرب اوٚستوٚنده اوْتوردو. وزیر بئش مرتبه‌دن باخیٔردیٔ. قاریٔنیٔ گؤروٚب پادشاها خبر وئردی. پادشاه دئدی:

– هئچ عئیبی یوْخ ائلچیٚه زاواْل یوْخدور. دئیین گلسین ایچری. اوْنونلا دانـیٔشاجاغام.

قاریٔ چاغیٔریٔلدیٔ. قاریٔ ایچری گیریب سالام وئردیکدن سوْنرا دئدی:

– پادشاه ساغ اوْلسون آللاهیٔن، قورآنـیٔن، پئیغمبرین بوٚیوردوغویلا سیزین بؤیوٚک قـیٔزیٔنـیٔزیٔ اوْغلوما آلماغا گلمیشم. پادشاه گوٚلوٚمسه‌ییب دئدی:

– هئچ عئیبی یوْخ، چوْخ دا گؤزه‌ل، چوْخ دا قشنگ، چوْخ دا گؤیچک. لاپ یاخچیٔ ایش گؤروٚبسن.

– قاریٔ آنا! منیم ده بیر نئچه شرطیم واردیر. اگر سنین اوْغلون شرطلریمی یئرینه یئتیره بیلسه، قیٔزیمیٔ اوْنا وئره‌جه‌یم، یوْخسا اوْغلونو اؤلکه‌مدن سوٚرگوٚن بویوراجاغام. قاریٔ بیر کؤکسوٚنوٚ آریٔدیٔب دئدی:

پادشاه ساغ اوْلسون، سؤزوٚن گوٚده‌سی، اوْ شرطلری بویورون. پادشاه دئدی:

– بیر سارایٔ ایسترم ائشیٖیی قیٔزیٔل، ایچریسی گوٚموٚش، یئددی دست مخمل گلین پالتاریٔ ایٖینه دیٖمه‌میش، قاییچیٔ کسمه‌میش. یـئددی یوْز ده دوه ایسته‌رم دیزی قارا، گؤزوٚ قارا، بیرینین اوٚستوٚنده ده بیر قیٔزیٔل خوْروز بانلایا- بانلایا.

بئله‌لیکله پادشاه شرطلری آنلاتدیٔ. قاریٔ هئچ ال- آیاغیٔنیٔ ایتیرمه‌دن شرطی قبول ائدیب ائوٖینه دؤندوٚ. اوْغلو آناسیٔنیٔ گؤردوٚکده، آناسیٔندان شاهیٔن جاوابیٔ نه اوْلدوغونو سوْروشدو. آناسیٔ اوْغلونو دانلاییٖب دئدی:

– قارا اوْغول اوْلسان اوْغول! پادشاه ائله شرطلر کسدی کی شاهلار دا اوْنلاریٔ یئرینه یئتیره بیلمزلر. هاردا قالیٖب بیز اوْلاق! قاریٔ شرطلری کئچله سؤیله‌دی. کئچل دئدی:

– هئچ قم ائله‌مه آنا! شرطلرین هامیٖسیٔنیٔ ائله یئرینه یئتیریم کی، شاهیٔن آغزیٔ آچیٖق قالسیٔن. کئچل اؤزوٚنوٚ بیر دالدا یئره وئریب مونجوغو گؤزوٚنه قوْیوٚب دئدی:

– حؤکمی سوٚلئیٖمان عئشقینه، ائشیٖیی قیٔزیٔل، ایچریٖسی گوٚموٚش اوْلان بیر سارایٔ، دیزی قارا، گؤزوٚ قارا یئددی یوْز دوه اؤنده‌کی دوه‌نین اوٚستوٚنه بانلایان بیر قیٔزیٔل خوْروز، قاییچیٔ دیٖمه‌میش، ایٖینه باتمامیش یئددیٔ دست مخمل گلین پالتاریٔ حاضیٔر اوْلسون.

قاریٔ گؤزۆن آچیب قیٔزیٔل- گۆمۆش ساراییٔ، ایستەنیلن شئیٔلری گؤروۆب چاشاراق اوْغلونا دئدی:

– اوْغول ائوْین یٛخیٔلماسیٔن! دیبردین داغیٔلماسیٔن اوْغول! سن بونلاریٔ هاردان باش باغلادیٔن.

اوْغلو آناسیٔنا دئدی:

– آنا سنین نه ایشین وٛار. سن فقط دور شاه ایستەدییی شئیٔلری سارایٛا آپار چۆن من ائوْلنمەیە تلەسیرم!

وٛزیر یٛئنه ده اوْست مرتبەدن باخارکن گؤردۆ قاریٔ دوٛەلرین اوْوْساریٔن چکیر، اوْندەکی دوٛەنین اوْستۆندە بیر قیٔزیٔل خوْروز بانلاییٔر. وٛزیر قاریٔنیٔن دوٛەلرلە گلمەسینی شاها خبر وٛئردی. پادشاه قاریٔنیٔن ایچری گیرمەسینە ایذن وٛئردی. قاریٔ پادشاهیٔن قوللوغونا چاتاراق سالام وٛئریب ایستەنیلن شئیٔلری شاهیٔن قارشیٔنا تۆکدۆ. پادشاهلا وٛزیر گئدیب کئچلین ساراییٔنا باخدیٔلار. هئچ پادشاهیٔن ائله بیر ساراییٔ یوْخ ایدی. گئجەلر ساراییٔ هامیٔ گؤره بیلیردی، چۆنکی سارایٛین ایشیٔغیٔ گئجەلر چئوْرەنی بۆرۆیۆردۆ گؤزلری قاماشدیٔریٔردیٔ. شاه قیٔزیٔنیٔ کئچلە وٛئریب یٛئددی گۆن یٛئددی گئجە توْیٔ توتدوردو.

کئچل آناسینی دا بیر گؤزل اوْتاقدا ساخلاییٛب هر گۆن اوْنا گؤزل یٛئمکلر، ایپک پالتارلار وٛئریردی.

بیر نئچە آیٔ کئچدیکدن سوْنرا، بیر قارا قول اوْنلاریٔن خوْش گۆنلرین پوْزدو. پادشاه قارا قولدان قیٔزیٔنا پایٔ یۆللاردیٔ. قارا قول بیر گۆن پایٔ گتیردیکدە پادشاهیٔن قیٔزیٔنا دئدی:

آردیٔ وٛار

کلمات ترکی در عربی (۱)

حسین مسعودی

حسین مسعودی، از ترکـان مرکـز ایـران و دبیـر دبیرسـتانهای منطقـه فولادشـهر و زرین‌شهر اصفهان بوده و از محققان مسائل زبانی اسـت. ایـشان مقالـه‌ای در یـازده صفحه و تحت عنوان «کلمات ترکی در عربی» برای ما ارسـال داشـته اسـت. مقالـه ایشان با مقدمه‌ای در خصوص کلمات دخیل ترکی در زبانهای دیگر و اهمیت زبـان ترکی آغاز می‌شود. ما قسمت مقدمه مقاله را از باب رعایـت تلخـیص حـذف و در متن نیز «اسامی خاص»، «اعلام» و «اماکن» که علی الاصول کلمات قرضی به حساب می‌آیند حذف و در عوض، با ذکر معادل و تلفظ ترکی کلمه در خود زبان و تشریح و تفـصیل اتیمولـوژی(ریـشه‌شناسـی) کلمـه ، نوشـته ایـشان را تکمیـل و تقـدیم خوانندگان می‌نمائیم. علامت اختصاری «فر» اشاره به «فرهنگ ترکی نـوین» نوشـته اسماعیل هادی است. با تشکر از زحمات ایـن معلّـم تلاشـگر و اهـل تحقیـق و بـا آرزوی توفیق ایشان.

اسماعیل هادی

القاب و عناوین عمومی:

- الاتابک: اتابک، امیر *Lord father* (مرکب از کلمـه: آتـا + بـای= سـالار پدر) (از این کلمه امروزه می‌توان آتابائیق: پدر سالاری، ساخت.)
- الآغا: خواجه، اخته *evnuch* (ریشه کلمه در ترکی هم مورد بحث است و عینا وارد فارسی شده است.)
- الافندی: آقا، سرور *effand* (ریشه کلمه رومی است که در ترکی ترکیه بـه عنوان کلمه دخیل رایج است و از آن وارد عربی شده است.)

- البک/ البیک: بگ *Bəg* . کلمه ترکی است که وارد فارسی نیز شده است. بگ، بگ‌لربگی...)
- الخاتون: خاتون، بانو *Lady*، *Madam* . (در ترکی امروز خاتئین، قادئین، کادئین و در ترکی هم دخیل به حساب می‌آید. در هر حال به عربی از ترکی وارد شده است.)
- الخاقان: امپراطور، سلطان، پادشاه *Emperor* (ظاهرا در اصل، کلمه مغولی است. به عربی از ترکی وارد شده است.)
- الخان: خان، پادشاه *Khun* (کلمه اصیل ترکی است که وارد زبانهای دیگر از جمله ترکی شده است.)
- الهانم: خانم، بانو *Lady* (کلمه ترکی است که در لهجه اسلامبول با "هـ" اول آید و در اصل "خانئیم" بوده که به صورت "خانم" وارد فارسی نیز شده است.)

عناوین نظامی:

- الامیرال: دریا سالار/ دریا بگی/ آدمیرال، *Admiral* (در اصل کلمه اروپایی است که از طریق ترکی وارد عربی شده است.)
- الانباشی: سرجوخه، *Corporal* (کلمه‌ای مرکب است از اوْن+ باشئ به معنی: سرپرست و فرمانده ده نفر- ادامه آن به صورت یۆز+ باشئ: سروان، مین‌باشی: سرتیپ وارد فارسی شده است. به صورتهای اون‌باشی/ دهباشی/ یوز باشی- جوخه/جووقا نیز لفظ ترکی است.)
- الباشا: پاشا، تیمسار *Pasha* (وارد فارسی نیز شده است، از کلمه باش:سر، مجازا:سرور، امیر ترکی است.)
- الباشبوزوق: چریک عثمانی *Bashi-Bazouk* (کلمه‌ای مرکب است، باشئ+ بوْزوق. پوْزوق، پوزوق از مصدر: بوْزماق، در مفهوم: خودسر، جنگجوی آزاد و بی‌فرمانده)

- الباشجاویش: گروهبان یکم*Serveant major* (مرکب از: باش+ چاوْوش. نگا:الجاویش)
- الجاویش/الشاویش: گروهبان *Serveant* (چاوْوش لفظ ترکی است که وارد فارسی نیز شده است؛ برای اتیمولوژی کلمه. نگا: فر)
- الدمانجی: سکّاندار *Belmsman*. (دوٚمن در ترکی ترکیه: سکّان، دوٚمنجی: سکاندار. احتمال دخیل بودن کلمه در ترکی هست.)
- الطوبجی: خدمه توپ، توپچی *Artillery man* (توْپ← توْپچی؛کلمه اصیل ترکی است. از این کلمه در فارسی: توپ، توپیدن، توپول، توپولو)
- الیلکنجی: کشتیبان *Capitain of ship* (یٖئلکن از کلمه یٖئل: باد، به مفهوم شراع و بادبان است که از آن یٖئلکنجی آید.)
- الیوز باشی: سروان *Capitain* (نگا: الانباشی. یوز= صد)

مشاغل:

- البویاجی/البویجی: واکس زدن کفش/ واکسی*Shoe-black* (از کلمه بوْیاماق: رنگ زدن. درترکی بوْیاچیٔ: رنگرز، نقاش)
- التنکجی: حلب ساز، حلبی‌ساز *Tinsith* (تنیکه/تنکه در ترکی: حلبی، ظاهرا باید کلمه دخیل در ترکی باشد.)
- الخوجه: استاد، معلّم *Teacher* (در ترکی: خوْجا/هوْجا که تلفظ دیگری از کلمه قوْجا: بزرگ، کهن‌سال، در ترکیه: شوهر، ترکی است. در ترکی آذری در اسامی مناطق می‌آید: خوْجا= نزدیک، خوْجالیٔ: شهری که توسط ارامنه
- قتل عام شد. در ترکیه: هوْجا: استاد، معلّم، عالم دین، ملّا. به صورت خواجه وارد فارسی شده است.)
- الیازیجی: نویسنده، اهل قلم*Writer*. (از مصدر یازماق: نوشتن)

اسامی امکنه و محلّ:

- الجبخانه: انبار مهمات *Depot*

- الادبخانه: مستراح، توالت *Lavatory*
- الاجزاخانه: داروخانه، دواخانه *Pharmacy*
- الیمخانه/ الیمکخانه: غذاخوری، نهارخوری *Dining room*
- الکرخانه: عشرتکده، خانه عشرت، محله بدنام *Brothel* (کارخانه> کرخانه)

در ترکیب‌های فوق، "اجزا" کلمه عربی است. اجزاخانه: محل خرده فروشی، مغازه پیله‌وری، بوده که بعدا به معنای دواخانه آمده است. ادب+ خانه هم مرکب از ادب (عربی) و خانه است. امّا یـئم/ یـئمک+ خانه= یـئمک‌خانه شده. یـئم/ یـئمک: غذا، خوراک. جبه: سلاح، حربه. از مغولی وارد ترکی شده است. (نگا: فر)

خان (منزل) با هاء غیر ملفوظ (خانه) هر دو معنی قریب هم دارد. در فارسی به معنی: ۱- سفره و ۲- منزل آید که ارتباط معنای دو مفهوم معلوم نیست. این کلمه مثل اغلب کلمات در فارسی به چند معنی متضاد و نامتناجس می‌آید. در ترکی نیز حضور دارد. خان: (ترکی عثمانی) مسافرخانه. ظاهرا از همان است. "خان یونس" (شهر در فلسطین) در کلمه "دستارخان" (سفره) در ترکی آذری نیز آید. (دستار: دستمال: پارچه. کلمه فارسی است.) ائوْلری ؤارخاناـ خانا... این کلمه به صورت "قانا" (هرکدام از نهروارههای باغ انگور. قانالیق: باغ انگور) هم ظاهر شده است. (خانا> قانا) کلمه "کان" (معدن) فارسی هم همان "خان" یاد شده است با تغییر در حرف اوّل. کان هم در واقع «خان/ خانهٔ» مادهٔ معدنی است!

در خصوص اصالت کلمه "خان" در این معنی، دلیل کافی بر ترکی بودن آن وجود ندارد. ممکن است اصالتا فارسی باشد.

- الاجاق/الوجاق: اجان، کانون، آتشدان *Fireplace* . کلمه در اصل از لفظ اوْد (آتش) ترکی می‌آید. اوْداق>اوْجاق. وارد فارسی نیز شده است.

- البوغاز: بغاز، تنگه دریایی *Straits* وارد فارسی نیز شده است و از مصدر بوْغماق آید. در مفهوم گلوگاه دریایی.
- التوبجیّه: توپخانه، *Artillry*
- السنجق: شهرستان *Small province* . کلمه از مصدر سانجماق: گزیدن، فروزدن در مفهوم بیرق آید. و از آن جایی که بیرق حکومت در مرکز ایالات فروزده شده و به اهتزاز در می‌آمده... به مفهوم ایالت درآمده است. این کلمه از ترکی آذری به صورت «سنجاق» وارد فارسی شده است و در مفهوم ابزاری که به پارچه فرو رود و...
- الکبری/ الکوبری: جسر، پل، *Bridge* (در ترکی: کؤپرؤ<کؤرپؤ برای اتیمولوژی کلمه نگا: فر)
- القاووش: بند زندان *Ward* . از مصدر قاوْشماق: تلاقی نمودن و در ترکیه قاوْشاق/کاوْشاق تلفّظ می‌شود.
- القرقول: کلانتری *Police station* در ترکیه: کاراکول/قاراقول گفته می‌شود که تلفّظ دیگری از قاراوْل است. این کلمه به صورت قراول وارد فارسی شده است.
- القِشله: سربازخانه، پادگان، ساخلو، *Barracks* در ترکیه: قیشلا (پادگان) که مرخم قشلاق است. کلمه اخیر وارد فارسی نیز شده است.

آردیٔ وار

صیّاد اوْغلو ایبراهیم

رضا علی کریمی- زنگان

قدیم زامانلاردا بیر کیشی وار ایدی صیّاد آدیندا، صیّادینان آروادیئین بو دۆنیادا تکجه بیر اوْغلانلاریٔ وار ایدی. صیّاد نئچه زاماندان سوْنرا اؤلدۆ. اوْغلونون آدیٔ ایبراهیم ایدی. بو اوْغلان بیر بؤیۆک جاوان اوْلموشدو دوْستلاریٔنان ایشله‌ییردی، اوْینایٔیردیٔ آمما دوْستلاریٔ بونا دئییردیلر ایبراهیم سن گئت آتان ایشین ایدامه وئر.

ایبراهیمئین ننه‌سی قاباقدان دئمیشدی سنین آتان بیر بللی ایشی الینده یوْخ ایدی. بونا گؤره ایبراهیم هر واخت سوْروشوردو، آناسیٔ یالاندان دئییردی دوْستلاریٔن سنه یالان دئییرلر. سن گئت اوْیناماغیٔن دالیٔجا. بیر گۆن ایبراهیم گئنه گئتدی دوْستلاریٔنئین یانئینا آمما دوْستلاریٔ چوْخ ایصرار ائتدی بابا بیز مگر سنه دئمه‌دیک گئت آتان ایشین ایدامه وئر؟ ایبراهیم گلدی دایٔ آناسیٔندان ال چکمه‌دی، آناسیٔ دا گؤردۆ دایٔ ایبراهیم ال چکمیر دئدی اوْغول سنین آتان اوْوچو ایدی. فیلان یئرده اوْو ووروردو. آتاسیٔنئین اوْوچولوق وسایٔلین وئردی اوْغلونا، آمما اوْغلانا دئدی سن هله اوشاقسان بوْشلا بو ایشی. ایبراهیم وسایٔلی گؤتۆردۆ مئشه‌یه گئتدی. بیر دنه اوْو ووردو. هاوا قارانلیٔق اوْلدو. دایٔ ائوه گله بیلمه‌دی اوْوو کسدی اوْردا یئییردی گؤردۆ بیر دنه حئیوان گلیر آمما چوْخ ایشئق وئریر. بوندان قوْرخدو. چیٔخدیٔ آغاجا. حئیوان گلدی بو آغاجیٔن یانئینا یئتیشدی. ایبراهیم آغاجدان بونو ووردو. بو اوْردا قالدیٔ. ایبراهیم قوْرخوسوندان آشاغیٔ گله بیلمه‌دی. گئجه‌نی آغاجدا قالدیٔ. صۆبح اوْلدو اؤز- اؤزۆنه دئدی دایٔ گره‌ک گئده‌م آغاجدان آشاغیٔ، یا اوْ منی اؤلدۆره‌ر یا من اوْنو. اندی گؤردۆ حئیوان اؤلۆب آمما بونون قولاقلاریٔ چیٔراق کیمین یانئیر بو حئیوان قیٔزیٔل گوش(قیٔزیٔل قولاق) ایدی. اوْنون قولاقلاریٔن

کسدی گتیردی ائوه. چیٚراقلاریٚ یوْخ ایدی اوْ قولاغیٚ چیٚراق عوضینه تاقچایا قوْیدو. ائوْلری یامان ایشیٚق اوْلوردو.

بیر گوْن بیر قاریٚ چاخماق آختاریٚردیٚ چیٚراغیٚن یاندیٚرا، ایبراهیٚمیٚن ننه‌سینه دئدی چاخماغیٚزیٚ گتیر من چیٚراغیٚمیٚ یاندیٚریٚم. دئدی بیزیم چاخماغیٚمیٚز یوْخ. قاریٚ دئدی بس ائوْیز نییه ایشیٚقدیٚ؟ دئدی بیلمیره‌م نه‌دی اوْغلوم گتیریب ائوْی ایشیٚق ائله‌ییر. قاری گلدی گوْردوْ قیٚزیٚل گوش حئیوانیٚن قولاغیٚدیٚ. گئتدی شاهیٚن قصرینه. دئدی صیاد اوْغلو ایبراهیٚم قیٚزیٚل گوش حئیوانیٚن قولاغیٚن گتیریب. اوْ قولاق سنین قصرن لاییٚقدی سن گئت اوْنو آل. شاه دئدی وزیر، وکیل گئدین اوْنو آلیٚن گتیرین. وزیر، وکیل گلدی قولاغیٚ بیر آز پولون موْقابیلینده آلدیٚلار آپاردیٚلار. بیر موْددتدن سوْنرا بو قاریٚ آرواد گئنه گئتدی شاهیٚن قصرینه، شاها دئدی حاییٚفدیٚ سنین بو گوْزه‌ل جلالیٚن بو یوخاریٚ مقامیٚن، بیر دنه فیل سوْموْیوْندن قصرین اوْلماسیٚن؟ شاه دئدی فیل سوْموْیوْندن! آخیٚ نه جوْر؟ هاردان من تاپیٚم. قاریٚ دئدی هر کیم بو قیٚزیٚل گوش حئیوانیٚن قولاغیٚن گتیریب او باجارار. شاه ایبراهیٚمیٚ چاغیٚردیٚ. ایبراهیٚمیٚن ننه‌سی دئدی من سنه دئمه‌دیم بو ایشین دالیٚجا گئتمه؟ دئدی ناراحات اوْلما آنا هر نه اوْلسا گئده‌جه‌یم. ایبراهیٚم گئتدی شاهین قصرینه. شاه دئدی ایبراهیٚم سن گرک فیل سوْموْیوْ گتیره‌سن من بیر قصر سالام. دئدی من نه جوْر فیل سوْموْیوْ گتیریم؟ شاه دئدی من بیلمیرم آمما گره‌ک گتیره‌سن. ایبراهیم گلدی آناسیٚنا دئدی: آناسیٚ دئدی: تیرین دیبینده آتان بیهوشداریٚ قوْیوب اوْنلاریٚ گوْتوْر آپار سوییون کناریٚنا سپ اوْردان اوْت گوْیلوْیر فیل‌لر ییٚییه‌رلر اوْلرلر ایبراهیٚم بیهوشداریٚنیٚ گوْتوْردوْ بیر ییٚرده سوییون کناریٚنا سپدی اوْردان اوْت گوْیله‌دی. فیل‌لر گلدی سو ایچدی سوْنرا سوییون کناریٚندا اوْلان اوْتلاردان ییٚدیلر تامام فیل‌لر اوْلدوْ. ایبراهیٚم شاها سیفاریش گوْندردی فیل‌لری اوْلدوْردوْم. آدام گتیرین فیل‌لری آپاریٚن. شاهیٚن آداملاریٚ گلدی. فیل‌لری آپاردیٚلار بیر دنه فیل سوْموْیوندن شاها قصر سالدیٚلار.

قاریٔ آروٚاد گئنه بیر موٚددتدن سوٚنرا گلدی باخدیٔ شاهیٔن قصرینه شـاها دئـدی حایٔـیٔف بو قصرده بیر دنه خانـیٔم یٛوٚخودو. سن گـرک چـین پادشاهیٔنـیٔن قـیٔزیٔن اوٚغلون‌چوٚن آلاسان. دئدی نه جوٚر. دئدی هر کیم بو قولاغیٔ، بـو فیـل سـوٚموٚکلرین گتیریب بو ایشی ده گؤره‌ر. شاه گئنه ایبراهیٔمیٔ چاغیٔردیٔ. دئدی: سـن گـرک چـین پادشاهیٔنیٔن قـیٔزیٔن منیم اوٚغلوما گلین گتیره‌سن.

ایبراهیٔم یٛوٚلا دوٚشدوٚ بیر آز گئدن‌دن سوٚنرا گؤردوٚ بیر یـٔرده بیـر چوٚبـان داوٚار یٛایٔـیٔر آمما بالابان چالیٔر تامام داوٚارلار قوٚیٛون، کئچی، چپیش هامیٔسیٔ بیـر- بیرینـدن آیٔریٔلیٔر. ایبراهیٔم دئدی حالال اوٚلسون سنه، سن گؤر نه تمیز بالابان چالیٔرسان تامـام داوٚارلار آیٔریٔلیٔر.

– حالال اوٚلسون صیٛاد اوٚغلو ایبراهیٔما فیـل سـوٚموٚیٛوٚندن شـاها قـصر سـالدیٔ اوٚنونچـوٚن قـیٔزیٔل گـوش حیٛوٚانـیٔن قـولاغیٔن گتیـردی اینـدی ده گئـدیر چـین پادشاهیٔنیٔن قـیٔزیٔن گلین گتیره. دئدی اوٚنو گؤرسن نه ائدرسن؟ دئدی اوٚنون باشیٔنا دوٚلاننام اوٚنا قارداش اوٚللام. دئدی اوٚ ائله منم. با هم یٛوٚلا دوٚشدوٚلر. بیـر آز گئدنـدن سوٚنرا گؤردوٚلر بیر دیٛرمانچیٔ یـٔئددی دیٛرمانـیٔن اونون یـٔئـیٛیر آمما دئـیٛیر من گئنـه آجام. ایبراهیٔم دئدی حالال اوٚلسون سنه. دئدی منه نه حالال اوٚلسون، حالال اوٚلسون صیٛاد اوٚغلو ایبراهیٔم پادشاها فیل سوٚموٚیٛوٚندن قصر سالدیٔ، قـیٔزیٔل گوش حیٛوٚانـیٔن قولاغیٔن گتیردی. ایندی ده گئدیر چین پادشاهیٔنیٔن قـیٔزیٔن گلین گتیره. دئدی اوٚنـو گؤرسن نه ائدرسن؟

– باشیٔنا دوٚلاننام اوٚننان قارداش اوٚللام.

ایبراهیٔم دئدی: اوٚ ائله منم با هم یٛوٚلا دوٚشـدوٚلر. گئـدیردیلر گـوٚردوٚلر دیٛرمـان آرخیٔنـیٔن بندینده بیر کیشی یـٔئددی دیٛرمانـیٔن آرخیٔنـیٔن سویٛون ایچیر گئنه دئـیٛیر سوسوزام. دئدی:

– حالال اوٚلسون. سن بیر بئله سویٛو ایچیرسن گئنه دئـیٛیرسن سوسوزام.

– حالال اوْلسون صیّاد اوْغلو ایبراهیٖما شاها فیل سوْموْیوْندن قصر سالدیٚ قیٖزیٖل گوش حئیوْانیٖن قولاغیٖن گتیردی. ایندی ده گئدیر چین پادشاهیٖنیٖن قیٖزیٖن گلین گتیره.

دئدی:

– اوْنو گؤرسن نه ائدرسن؟

– باشیٖنا دوْلانام قارداش اوْللام.

– اوْ ائله منم با هم یوْلا دوْشدوْلر گئتدیلر بیر موْددتدن سوْنرا گؤردوْلر بیر کیشی یاتیٖب آمما بیر قولاغیٖن آلتیٖنا سالیٖب بیر قولاغیٖن اوْستوْنه چکیب.

– حالال اوْلسون سنه بو ایستیده بیر قولاغیٖن آلتان سالمیٖشسان بیر قولاغیٖن اوْستوْنه چکمیشسن.

– حالال اوْلسون صیّاد اوْغلو ایبراهیٖما فیل سوْموْیوْندن قصر سالدیٚ قیٖزیٖل گوش حئیوْانیٖن قولاغیٖن اوْنونچوْن گتیردی.

– اوْنو گؤرسن نه ائدرسن دئدی باشیٖنا دوْلانام اوْننان قارداش اوْللام.

– اوْ ائله منم.

با هم یوْلا دوْشدوْلر. ایبراهیٖم یوْلدا دئدی: چین پادشاهیٚ یئددی خالوْار داریٚنان دوْیوْنوْ بیر– بیرینه قاتاجاق دئیه‌جک بونلاریٚ آریٖدیٖن. چوْبان اوْنون آریٖتماسیٖن بوْینونا آلدیٚ. ایبراهیٖم دئدی: اوْ آریٖنان دوْیوْلری پیشیره‌جک بیز گرک یئیه‌ک اوْنو دا یئددی دییرمانیٖن اونون یئیه‌ن قبول ائله‌دی. ایبراهیٖم گئنه دئدی: گرک یئددی دییرمانیٖن آرخیٚنیٖن سویون ایچک. یئددی دییرمانیٖن سویون ایچه‌ن دئدی: من سولاریٚ ایچه‌رم. ایبراهیٖم آخیٖردا دئدی: بیر دنه قویو وْار. قیٖرخ آرشیٖن انی قیٖرخ آرشیٖن اوزونو گرک اوْنون اوْستوْندن کئچه‌ک یوْرقان قولاق دئدی: ایشیز اوْلماسیٖن. او دا منیم بوینوما.

چین پادشاهیٖنیٖن قیٖزیٖنا آیریٚ پادشاهیٖن دا اوْغلو ائلچی گلمیشدی. ایبراهیٖم یوْلداشلاریٖنان یئتیشدی. چین پادشاهیٚ دئدی سیز هر بیریز بیر پادشاهیٖن طرفیندن گلمیشسیز آمما منیم دؤرد شرطیم وْار هر کس بو دورد شرطی انجام وئرسه

قیزیمی اوْنا وئره‌جه‌یم. اوّل یئددی خالوار بوغدایئنان داریئنی قاتدیلار. اوْ بیریسی ائلچی‌لر دئدیلر بیز بو ایشی باجارماریق. ایبراهیمین دوْستو چوْبان دئدی من بو ایشی گؤره‌رم؛ بالابانی چالدی دوْیوْلرینن داریلار هامیسی بیر- بیریندن آیریلدی. پادشاها دئدیلر شاه ساغ اوْلسون بیر ساعاتدان آز یئددی خالوار دوْیوْنن داریئنی آریتدیلار. بونلار قیزی آپارار. شاه دئدی هله صبر ائدین اوْ دوْیوْنوْ پیشیره‌جه‌یم اوْنو گرک یئیه‌لر. دئدی اوْنو پیشیردیلر یئددی دیْرمانین اونون یئیه‌ن اوْنلاری یئدی قوتاردی. آخیردا آشپازی باسدی قازانا. دئدی من گئنه آجام. شاها دئدیلر دوْیوْلری ده یئدیلر شاه دئدی گرک اوْنلار یئددی دیْرمانین آرخی‌نین سویون دا ایچه‌لر. یئددی دیْرمانین سویون ایچه‌ن تامام سولاری ایچدی. شاها دئدیلر اوْنلار سویو دا ایچدیلر. شاه دئدی هله بیر شرط قالیبدی. شاه دئدی گره‌ک بو قویونون اوْستوْندن کئچه‌سیز. او بیریسی ائلچی‌لر گئنه دئدی بیز اوْ بیریسی شرطلری انجام وئره بیلمه‌دیک بونو دا انجام وئره بیلمه‌ریک. ایبراهیمین یوْلداشی یورقان قولاق دایاندی قویونون آراسیندا قولاقلارین آتدی قویونون اوْتای بوتایینا. ایبراهیمین دوْستلاری کئچدیلر. شاها دئدیلر بیر کیشی دایاندی قویونون آراسیندا. اوْنلار کئچدیلر. شاه دئدی من دایْ شرط ائله‌میشم. قیزی وئردی ایبراهیم‌گیل گتیردیلر. بیر موّددت گله‌ندن سوْنرا یوْرقان قولاق قالدی یئرینده. ایبراهیم اوْنا دئدی یوْلداشلیغی یاددان چیخارتما. اوْندان سوْنرا یئددی آرخ سویو ایچه‌ن یئرینه یئتیشدی قالدی. بیر آز یوْل گله‌ندن سوْنرا یئددی دیْرمان اون یئیه‌ن کیشی یئتیشدی دیْرمانا اوْردا قالدی. هامیدان آخیر چوْبان یئتیشدی یئرینه. داوارلاری ائله اوْ جوْر قالمیشدی ایبراهیم ائله هر بیریندن آیریلدی دئدی یوْلداشلیغی یاددان چیخارتمایین. آخیردا اؤزوْ قیزی تک گتیردی. شاها خبر چاتدی. ایبراهیم گلیر قیزی دا گتیریر. شاه ناراحات اوْلدو. دئدی بیز اوْنو بو ایشلرین دالیئجا یوْللادیق دایْ گلمه‌یه. آمما بو چوْخ یامان آدامدی هر یاندان سالیم گلدی. قیزی گتیردی شاه اوْغلونا یئددی گوْن یئددی گئجه توْیْ توتدو. یئدیلر ایچدیلر شاد اوْلدولار سیز ده همیشه شاد اوْلاسیز.